

Evaluering av prosjektet

"Lokal forvaltning og driftsplanlegging av vilt og fiskeressursene 1997-2000"

i regi av Norges bondelag og Norges skogeierforbund

Øystein Aas
Oddgeir Andersen

NINA Oppdragsmelding 708

NINA•NIKU
STIFTELSEN FOR NATURFORSKNING
OG KULTURMINNEFORSKNING

NINA Norsk institutt for naturforskning

Evaluering av prosjektet

"Lokal forvaltning og driftsplanlegging av vilt og fiskeressursene 1997-2000"

i regi av Norges bondelag og Norges skogeierforbund

Øystein Aas

Oddgeir Andersen

NINAs publikasjoner

NINA utgir følgende faste publikasjoner:

NINA Fagrapport

Her publiseres resultater av NINAs eget forskningsarbeid, problemoversikter, kartlegging av kunnskapsnivået innen et emne, og litteraturstudier. Rapporter utgis også som et alternativ eller et supplement til internasjonal publisering, der tidsaspekt, materialets art, målgruppe m.m. gjør dette nødvendig.

Opplag: Normalt 300-500

NINA Oppdragsmelding

Dette er det minimum av rapportering som NINA gir til oppdragsgiver etter fullført forsknings- eller utredningsprosjekt. I tillegg til de emner som dekkes av fagrapportene, vil oppdragsmeldingene også omfatte befaringsrapporter, seminar- og konferanseforedrag, års-rapporter fra overvåkningsprogrammer, o.a.

Opplaget er begrenset. (Normalt 50-100)

NINA Project Report

Serien presenterer resultater fra begge instituttene prosjekter når resultatene må gjøres tilgjengelig på engelsk. Serien omfatter original egenforskning, litteraturstudier, analyser av spesielle problemer eller tema, etc.

Opplaget varierer avhengig av behov og målgrupper

NINA Temahefte

Disse behandler spesielle tema og utarbeides etter behov bl.a. for å informere om viktige problemstillinger i samfunnet. Målgruppen er "allmennheten" eller særskilte grupper, f.eks. landbruket, fylkesmennesenes miljøvern-avdelinger, turist- og friluftlivskretser o.l. De gis derfor en mer populærfaglig form og med mer bruk av illustrasjoner enn ovennevnte publikasjoner.

Opplag: Varierer

Fakta-ark

Hensikten med disse er å gjøre de viktigste resultatene av NINAs faglige virksomhet, og som er publisert andre steder, tilgjengelig for et større publikum (presse, ideelle organisasjoner, naturforvaltningen på ulike nivåer, politikere og interesserte enkeltpersoner).

Opplag: 1200-1800

I tillegg publiserer NINA -ansatte sine forskningsresultater i internasjonale vitenskapelige journaler, gjennom populærfaglige tidsskrifter og aviser.

Publikasjonens referanse

Aas,Ø. og Andersen, O. 2001. Evaluering av prosjektet "Lokal forvaltning og driftsplanlegging av vilt og fiskeressursene 1997-2000" i regi av Norges bondelag og Norges skogeierforbund. NINA Oppdragsmelding 708

Lillehammer, mai 2001

ISSN 0802-4103

ISBN: 82-426-1257-9

Forvaltningsområde:

Norsk: Bærekraftig høsting fisk og vilt

Engelsk: Sustainable harvest of fish and wildlife

Rettighetshaver ©:

NINA•NIKU

Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Redaksjon:

Jostein Skurdal

NINA•NIKU

Sideombrekking:

K.Margrethe Tingstad

NINA•NIKU

Opplag: 100

Kontaktadresse:

NINA•NIKU

Tungasletta 2

N-7485 Trondheim

Telefon: 73 80 14 00

Telefax: 73 80 14 01

<http://www.ninaniku.no>

Tilgjengelighet: Åpen

Prosjekt nr.: 17106000

Ansvarlig signatur:

Oppdragsgiver:

Norges bondelag og Norges skogeierforbund

Referat

Aas, Ø. og Andersen, O. 2001. Evaluering av prosjektet "Lokal forvaltning og driftsplanlegging av vilt og fiskeressursene 1997-2000". NINA Oppdragsmelding 708, 1-28.

Rapporten redegjør for evalueringen av prosjektet "lokal forvaltning og driftsplanlegging av vilt og fiskeressursene 1997-2000" som ble gjennomført i samarbeid mellom Norges bondelag og Norges skogeierforbund.

Evalueringen baseres på prosess- og resultatevaluering, der både kvantitative data over aktiviteter og resultater samt dybdeintervjuer med involverte finansierer, aktører og medarbeider er benyttet.

Det konkluderes med at prosjektet har skapt en ny giv for arbeidet med organisering, planlegging og utnytting av vilt og fisk i grunneierorganisasjonene. På grunnlag av nye midler er det skapt en omfattende aktivitet, som fremstår som betydelig. Prosjektet har balansert miljøpolitiske og næringspolitiske målsetninger.

Det er allikevel påpekt flere forbedringspunkter for det videre arbeidet på feltet, både sentralt og regionalt. Viktige momenter her er blant annet:

- klarere styring, inkludert mer mål- og resultatoppfølging
- tydeligere avgrensning av prosjektarbeid på feltet fra annen virksomhet
- økt ledelsesinvolvering
- opprettholdelse, evt. styrking av de regionale organisasjonene både kompetansemessig og kapasitetsmessig på feltet
- mer stabil og påregnelig personalpolitikk på utmarksområdet
- økt vekt på næringsdelen av utmarksarbeidet
- bedre organisatorisk kobling mellom utmarkslagene lokalt og de to store mororganisasjonene
- styrket økonomi- og inntektsgrunnlag

Emneord: lokal vilt- og fiskeforvaltning, driftsplanlegging, grunneierorganisasjoner, evaluering

Abstract

Aas, Ø. & Andersen, O. 2001. Evaluation of the project "Locally delegated management of fish and wildlife and development of plans for owners management of such resources". NINA Oppdragsmelding 708, 1-28.

This report presents the evaluation of the project "Locally delegated management of fish and wildlife and development of plans for owners management of such resources", conducted in cooperation by The Norwegian Farmers Organisation and The Norwegian Forest Owners Association.

The evaluation was based on formal- as well as process evaluation, utilising quantitative data describing different activities and in-depth interviews with different relevant personell and users.

The overall conclusion from the evaluation is that the project has created a new start for the work of management and planning for fish and wildlife, angling and hunting among land owners. The project has stimulated many different activities, covering significant areas and resources. The project has succeeded in balancing environmental goals with commercial and agricultural goals.

However, the evaluation also identified many issues for possible improvement in the future work on these matters. Central issues for future improvement were, among others;

- better overall steering of the project activities, both at central and regional levels
- clearer formal borders between the project and other duties, especially in the regional activities
- increased involment from middle- and upper level directors in the organisation
- keep or increase competence and capacity to deal with fish and wildlife issues in the regional levels of the organisations
- a more long-term and profound personal policy on these matters in the organisations
- increased focus on the commercial aspects of fisheries and wildlife management
- a better organisational structure improving the connections between the local landowner organisations for fishing and hunting and the major farm- and forestry organisations
- strengthened economy within private fisheries and wildlife management

Key words: delegated fish and wildlife management, planning, landowner management, evaluation

Forord

Denne rapporten er skrevet på oppdrag fra Norges bondelag og Norges skogeierforbund, og inneholder en evaluering av prosjektet "Lokal forvaltning og driftsplanlegging av vilt og fiskeressursene" som er gjennomført av de nevnte organisasjonene over en treårsperiode fra 1997/98 til 2000.

Kontaktpersoner hos oppdragsgiverorganisasjonene har vært Cecilie Aurbakken (i innledningsfasen) og Svein Knutsen (gjennomførings- og avslutningsfasen). I tillegg er rapporten basert på rapporter om aktiviteter fra de ulike delprosjektene regionalt.

En rekke personer har bidratt med innspill, opplysninger og synspunkter på prosjektet og arbeidet med utmark i grunneierorganisasjonene, og på den måten muliggjort arbeidet. Vi takker alle som har bidratt, men understreker allikevel at vurderinger og råd står for forfatterens regning.

Lillehammer, mai 2001

Øystein Aas
prosjektleder

Innhold

Referat	3
Abstract	3
Forord	4
1 Innledning	5
Bakgrunn	5
Noen viktige forutsetninger og rammebetingelser	5
Formål med evalueringen	6
Metode og opplegg for evalueringen	6
2 Kort om prosjektet "Lokal forvaltning og driftsplanlegging av vilt- og fiskeressursene 1998 – 2000"	7
2.1 Mål	7
2.2 Organisering og gjennomføring	7
3 Resultater	8
3.1 Kvantitative oversikter over aktivitetene	8
3.1.1 Sentral virksomhet og aktiviteter	8
3.1.2 Samlet aktivitet i delprosjektene	9
3.2 Nærmere om ressursbruk og aktiviteter delprosjektnivå	10
3.3 Organisering av utmarkslag	14
3.4 Nærmere om driftsplanarbeidet	15
3.4.1 Kort gjennomgang av driftsplanarbeidet – omfang og temaer	15
3.4.2 Kort vurdering av innhold og kvalitet på planene	18
4 Nærmere vurderinger og diskusjoner	19
4.1 Prosjektinterne forhold	19
4.2 Prosjektets omgivelser og overordnede forhold/utfordring	24
5 Oppsummering og anbefalinger	26
5.1 Oppsummering	26
5.2 Anbefalinger for videre arbeid	26
6 Litteratur	28

1 Innledning

Bakgrunn

Norges Skogeierforbund og Norges Bondelag har gjennomført et landsdekkende, 3-årig prosjekt hvor formålet har vært en bedre lokal forvaltning og bruk av de utnyttbare vilt- og fiskeressursene. Prosjektet har arbeidet med å organisere driftsenheter og utvikle planer som skal bidra til en styrket forvaltning og næringsmessig utnyttelse av vilt- og fiskeressursene. Gjennom organisering og driftsplanlegging har prosjektet arbeidet med å etablere enheter som skal utvikle forvaltningsordninger og næringsvirksomhet innen utmarks- og bygdenæring. Arbeidet har vært gjennomført innenfor rammen av at ressursene og det biologiske mangfoldet skal bevares på lang sikt, og at det skal legges til rette for et variert tilbud av jakt og fiske til befolkningen.

Denne rapporten gir resultatene fra en ekstern evaluering av dette prosjektet.

Noen viktige forutsetninger og rammebetingelser

Retten til å drive jakt og ferskvannsfiske har gjennom århundrene utviklet seg til en grunneierrett som nå normalt ligger til den enkelte landbrukseiendom. Til tross for dette etter hvert nokså klare hovedprinsipper finnes det mange forskjellige former for jakt- og fiskerett, med ofte kompliserte og uklare rettighetsforhold. I en del områder har eiere fått rettigheter i fjellområder langt unna gårdsbrukene. I andre deler av landet kan det ha utviklet seg tradisjoner med sameier og delte rettigheter.

Eiendomsforholdene i norsk utmark omfatter privat grunn (ca. 50%), statens grunn (35% stort sett i Nord-Norge), statsallmenninger (11%), bygdeallmenninger (3%) og kommunal grunn (1%) (Storaas og Punsvik 1996). Mens statsgrunn og allmenninger stort sett utgjør store og velarronderte områder, er den private utmarka oppstykket i et stort antall eiendommer. Gjennomsnittlig utmarksareal pr. eiendom i Norge er ca. 500 daa, og det er nesten alltid behov for å forvalte flere eiendommer sammen for å få til en hensiktsmessig forvaltning og bruk av viltet og fisken (Kristensen og Sigstadstø 1990). Denne rapporten og det prosjektet som her evalueres omhandler privat grunn.

I det dette skrives er det femti år siden arbeidet med organisering av private grunneiere med tanke på forvaltning og næringsmessig utvikling av utmarksressursene for alvor skjøt fart. Viltloven av

1951, og særlig diskusjonene under forberedelsene til loven hadde hatt stort fokus på problemene med organiseringen av jaktrettshaverne. Som en følge av dette ble det derfor i mange bygder opprettet en rekke utmarks- og villtag på 1950-tallet. I perioden fra 1951 og frem til i dag er det altså på ulike måter og ved ulike anledninger satt særlig fokus på, og satt i gang prosjekter som har hatt oppgaver og fokus på beslektede temaer med det som har inngått i prosjektet som her skal vurderes. Dette er det viktig å ha i mente når vi nå skal se nærmere på prosjektet og de resultatene det har avstedkommet. Noen viktige prosesser eller milepæler omfatter blant annet:

* *Lakse- og innlandsfiske_loven av 1964* hadde mange bestemmelser med sikte på organisering og felles drift av ulike eiendommer. Sentrale paragrafer var §§24 og 25, om organisering og drift.

* *Landbrukets utmarkskontor* (tidligere Samarbeidsordningen for jakt, fiske og bygdeturistnæring i Norge) ble opprettet i 1966 for å samordne Norges bondelag og Norges skogeierforbunds næringspolitiske og faglige innsats overfor grunneierens utmark. Et viktig saksfelt for kontoret var organisering av grunneierlag. Kontoret prøvde også å bedre kommunikasjonen mellom kontoret på sentralt nivå og lagene lokalt gjennom å etablere fylkesutmarkslag.

* *Viltloven av 1981* samlet bestemmelsene om organisering av eiendommer i lovens kapittel VIII, der det blant annet åpnes for muligheten for flertallsvedtak ved organisering, i tråd med bestemmelsene i lakseloven.

* *Berganutvalget (1977 - 1983)* ble opprettet for "å forestå undersøkelser og vurderinger av allmenhetens adgang til jakt og fiske". Bakgrunnen for utvalget var blant annet en politisk diskusjon om hvordan jakten og fisket faktisk ble forvaltet og hvilke deler av landet som hadde tilgjengelige kortordninger. I bakgrunnen ble det fra enkelte hold raslet med virkemidler som tvungen organisering av jakt- og fiskeområder og endog ekspropriasjon av jakt- og fiskerett. I to fylldige rapporter presenterte utvalget sine undersøkelser og kom med en rekke vurderinger og tilrådninger. Utvalgets hovedkonklusjon var at adgang til ferskvannsfiske gjennomgående er meget god. Når det gjaldt jakt var utvalget mer nyansert, men verken for å bedre adgangen til jakt eller fiske ble det foreslått lovendringer eller mer korporative offentlige tiltak. Bedre administrasjon, vegledning og styrket arbeid med frivillig organisering av grunneiere ble igjen foreskrevet som en viktig medisin. Særlig ble behovet ansett som stort i fylkene langs kysten fra Østfold til og med Sogn og Fjordane.

Stortingsmelding om Friluftsliv (Miljøverndepartementet 1986-87, behandlet i Kommunal og Miljøvernkomiteen i 1988) understreket igjen at bedre organisering av private områder var et sentralt virkemiddel for å bedre adgangen til fiske og småviltjakt.

Lov om laksefisk og innlandsfisk (1992) videreførte og presiserte bestemmelsene fra forrige lov om organisering og drift av vassdrag, og innførte mer eksplisitt begrepet "driftsplaner".

Prosjektet "*Lokal forvaltning av de høstbare vilt- og fiskeressursene*" (1996 – 1999) ble opprettet i samråd mellom Miljøverndepartementet og Landbruksdepartementet etter samtaler mellom departementene midt på 1990-tallet (DN 1996). Under ledelse av Direktoratet for naturforvaltning ble den offentlige satsningen organisert. Målet med prosjektet var at den praktiske forvaltningen av vilt- og fiskeressursene i den grad det er hensiktsmessig innen 2006 skal utøves lokalt. Når det gjaldt den private forvaltningen skulle prosjektet bidra til at det praktiske og finansielle ansvaret for forvaltningen av vilt- og fiskeressursene skulle videreutvikles hos rettighetshaverne i tråd med deres rettigheter og økonomiske interesser. Videre skulle rettighetshaverne organisere seg i fellesorganer for vilt- og fiskeområder og gå sammen om en felles forvaltning gjennom driftsplaner. Rettighetshaverne skulle også være sentrale i rådgivende samarbeidsorganer, lokalt og regionalt, sammen med offentlig forvaltning og brukere. Det offentlige initiativet i form av dette prosjektet, var den direkte foranledningen til det prosjektet som her skal evalueres.

Som vi forstår av denne korte og ufullstendige gjennomgangen ser vi at temaet og prosjektet bygger på en lang politisk, forvaltningsmessig, juridisk og organisatorisk forhistorie. Samtidig representerer den samlede innsatsen i dette prosjektet, både fra det private og det offentlige, en ny og unik ressursituasjon med et bedre utgangspunkt enn noen gang tidligere. Dette vil utgjøre et relevant bakteppe for denne vurderingen.

Formål med evalueringen

Evalueringen av prosjektet "*Lokal forvaltning og driftsplanlegging av vilt- og fiskeressursene*", skal:

- Presentere status – beskrive hvor langt organisasjonene er kommet som følge av prosjektet i forhold til den oppgave og rolle som grunneiere er tiltenkt i den framtidige lokale forvaltningen av vilt- og fiskeressursene.
- Dokumentere og drøfte resultater i forhold til prosjektets målsetninger, herunder antall og typer driftsplaner, samt en nærmere vurdering av planenes kvalitet og innretning.

- Vurdere om de tilgjengelige ressurser er brukt på en kostnadseffektiv måte
- Innhente synspunkter fra lokalt hold på hvordan prosjektet er organisert og gjennomført.
- Kommentere veien videre: gi råd om det videre arbeidet i regi av rettighetshaver-organisasjonene på dette feltet.

Metode og opplegg for evalueringen

Evalueringen har basert seg på både prosess- og effektevaluering (Almås 1990). Prosessevalueringen har identifisert hva som går bra, og hva som er flaskehals, samtidig som den også drøfter mulige årsaker og grunner til positive og negative resultater. Tilnærmingen her har i hovedsak vært kvalitativ (intervjuer og samtaler). Intervjuene har i hovedsak bestått i å avklare meningsforskjeller og oppfatninger om lokal forvaltning generelt, og driftsplanlegging spesielt. Muligheter til å sammenligne arbeidsmåter og forutsetninger i ulike distrikter og regioner er utnyttet i forhold til å komme med råd om arbeidet videre. Det er valgt litt ulike modeller og arbeidsmåter fra område til område, og det er en del ulike rettighetsmessige og ressursmessige forhold. Dette har gitt muligheten for å identifisere årsaker til problemer og utfordringer, og gjør det enklere å gi presise råd for det videre arbeidet.

Evalueringen har også trukket inn resultater fra annen forskning og evaluering med relevans for prosjektet. I effekt- eller målevalueringsdelen er det arbeidet mer kvantitativt. Her er det gjennomført to analyser: For det første er de direkte målbare prosjektresultatene ved prosjektperiodens utløp summert, og sammenlignet med de oppsatte resultatmålene for prosjektet. For det andre er det gjennomført en kort faglig vurdering av 123 driftsplaner som er kategorisert og gjennomgått på ulike måter.

Datainnhenting har følgelig vært delt inn i to hoveddeler; en kvantitativ del og en kvalitativ del. Gjennom de kvalitative dataene har vi fått kunnskap om prosess, innhold i det lokale arbeidet og viktige uformelle sider ved prosjektet og arbeidet, både lokalt, regionalt og nasjonalt. Her er det også lagt vekt på å se nærmere på hva som synes å være viktige hindre i arbeidet med å fremme næringsutviklingssiden, både sett fra grunneierens synspunkt, fra prosjektledernes ståsted og andre aktørers ståsted. De kvantitative dataene gir oss kunnskap om mer konkrete og formelle aktiviteter og resultater (jf prosjektets målsetting og arbeidsoppgaver).

Dataene er samlet inn ved direkte intervju, telefonintervju (i hovedsak kvalitative data), dokumentstudier, statistikker og undervegsrapporter fra prosjektet, analyser av et stort antall driftsplaner og postbaserte spørreskjema (i hovedsak kvantitative data).

Analysene av driftsplanene (kap 3.4) er gjennomført som en kjapp ekspertvurdering, der 123 driftsplaner er vurdert etter noen hovedkriterier og gitt en karakter fra 1 (dårligst) til 3 (best). Dette er gjort for å supplere mer kvalitative vurderinger av driftsplanene.

En endelig evaluering av måloppnåelse prosjektet samlet sett, i forhold til langsiktige mål vil først kunne skje i noe tid etter prosjektperiodens slutt, og inngår derfor ikke i dette oppdraget.

Vi kommer her ikke nærmere inn på en del av tradisjonelle faglige utfordringene knyttet til evalueringsforskning, så som at man ofte må evaluere prosjekter med uklare målsetninger, og at det kan være vanskelige å skille mellom effekter av prosjektet og andre faktorer (kontekstproblemet). Interesserte lesere vil i midlertid kunne finne mer informasjon om slike generelle faglige utfordringer i evalueringsforskningen hos Almås (1990) og Herman et al. (1987).

2 Kort om prosjektet "Lokal forvaltning og driftsplanlegging av vilt- og fiskeressursene 1998 – 2000"

2.1 Mål

Dette prosjektet ble etablert for at grunneierorganisasjonene skulle få styrket sine muligheter og ressurser til å følge opp myndighetenes satsning på lokal forvaltning med økt vekt på driftsplaner som et sentralt verktøy for å profesjonalisere rettighetshaverne som forvaltere. Skulle grunneierorganisasjonene ha noen mulighet til å følge opp myndighetenes forventninger var det klart at det var sterkt behov for et spesielt prosjekt som kunne gi grunnlag for økte ressurser til arbeidet med organisering og planutvikling.

Prosjektet har hatt følgende generelle mål:

- Det skal utvikles hensiktsmessige driftsenheter i vilt- og fiskeforvaltningen.
- Forvaltningsplaner og driftsplaner skal utvikles som styringsverktøy
- Næringsvirksomhet med basis i vilt- og fiskeressursene skal utvikles.

- Rettighetshaverne skal organisatorisk og kompetansemessig stå for den biologisk og økonomiske forvaltningen av vilt- og fiskeressursene.
- Den lokale forvaltningen skal bygge på de miljøpolitiske, næringspolitiske og fordelingspolitiske målsetninger som ligger til grunn for den nasjonale vilt- og fiskeforvaltningen.

2.2 Organisering og gjennomføring

Sentralt har prosjektet vært ledet av en styringsgruppe (representanter fra NB, NSF, NBS, DN og SND), i tillegg har det vært opprettet et fagråd (representanter fra NB, NSF, AS, Nordland bondelag og SN). Daglig drift har vært ivaretatt av en prosjektleder sentralt. Ut over prosjektstyring og administrasjon har både prosjektleder sentralt, styringsgruppe og faggruppe vært involvert i fagaktiviteter, informasjon og samarbeidsaktiviteter av generell karakter, både innad og mot myndighetenes aktiviteter på samme område. Flere arbeidsgrupper er opprettet for å utarbeide veiledere, gjennomgå spesielle utfordringer mv.

I tillegg til det sentrale prosjektet er det opprettet i alt 15 delprosjekter på regionalt nivå med prosjektleder ansatt hos aktuell skogeierforening eller fylkesbondelag. Ca. 75 - 80% av ressursene i prosjektet er benyttet på delprosjektnivå.

Følgende delprosjekter inngår i hovedprosjektet:

- Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold (tidligere Nedre Glommen og Haldenvassdraget skogeierforening)
- Glommen skogeierforening (inkl. prosjekter i Trysilvassdragets skogeierforening)
- Mjøsken skogeierforening
- Drammensdistriktets/vestviken/Viken skogeierforening
- Telemark tømmerlag (Nå AT skog)
- Nidarå tømmerlag (Nå AT skog)
- Agder skogeigarlag (Nå AT skog)
- Rogaland Skogeigarlag (Rogaland?)
- Hordaland bondelag
- Sogn og Fjordane skogeierlag
- Skogeierforeninga Nord-Møre (Nå Skogeierforeningen Nord)
- Skogeierforeningen Nord – Sør-Trøndelag (Nå Skogeierforeningen Nord)
- Nordland bondelag
- Troms bondelag

3 Resultater

3.1 Kvantitative oversikter over aktivitetene

3.1.1 Sentral virksomhet og aktiviteter

Prosjektet har hatt flere sentrale aktiviteter. Foruten administrasjon og ledelse av prosjektet og rådgivning overfor delprosjektene, har det også vært en rekke fagaktiviteter på sentralt nivå.

Mellom en firedel og en femdel av budsjettet er brukt sentralt, inkludert midler både til administrasjon, drift av styringsgruppe og fagråd, samt de ulike faglige prosjektene.

Arbeidsgrupper

For å bidra til å løse noen av prosjektets utfordringer sentralt, ble følgende arbeidsgrupper nedsatt:

- Arbeidsgruppe fondsforvaltning og langsiktig finansiering av utmarksarbeidet.
- Arbeidsgruppe driftsplanveileder for hjortevilt.
- Arbeidsgruppe kurs- og kompetanseutvikling.

Når det gjelder kostnader ved å drifte slike grupper, så ble to sistnevnte arbeidsgruppene relativt dyre i drift. Mange møter ble avholdt, noe som påførte sentralt prosjekt endel reiseutgifter. I tillegg fikk deltakerne et stykke på vei godtgjørelse for arbeidsinnsats.

Driftsplanveileder

To veiledere ble utarbeidet; kortversjon og langversjon av *"Lokal forvaltning av elg og hjort"*.

Veileder om kontrakter og avtaler innen utmarksforvaltning

Fra og med november 2000 har det blitt leid inn arbeidskraft for å utarbeide en kontraktssamling (ca. 35 stk). Dette omhandler utleie av jakt og fiske, ferdsel (riding, O- løp, skigåing), m.m. Arbeidet skjer i nært samarbeid med flere jurister. I løpet av 2001 vil disse bli lagt ut på Skogeierforbundets hjemmeside på internett.

Veileder om skatt, moms selskapsform, registreringssplikt, m.m. på salg av jakt og fiske

Denne veilederen ble det arbeidet med i 1999 og 2000. Trykking skjer først etter 1. juli 2001 da ny momsreform skal være på plass.

EDB- verktøy

Prosjektet har samarbeidet med Agder Skogeigarlag (nå del av Agder Telemark Skogeierforening) i å utvikle to EDB- verktøyer.

"Elgjakt" og "Hjortejakt" er windows- baserte programmer for blant annet registrering og bearbeiding av sett dyr og felt dyr data. I tillegg er det lagt inn moduler til hjelp for offentlig viltforvaltning. Prosjektet har bidratt til å arrangere flere kurs for å lære opp aktuelle brukere.

Programmet "Elgjakt" brukes i dag i de fleste fylker og i mange kommuner. Programmene representerer et betydelig bidrag til realisering av driftsplanbasert hjorteviltforvaltning, og er store fremskritt sammenliknet med den foreldede programvare som tidligere ble benyttet.

Sett hjort skjema

Prosjektet har utarbeidet skjema for "Sett Hjort" registreringer og bidratt til gjennomføring av forsøk med bruk i 21 kommuner på Vestlandet.

I tillegg har prosjektet sentralt måttet levere innspill og delta på ulike møter og råd overfor eksterne aktører både på den offentlige og private siden, og slik sett klart også omfattet en del aktivitet av det vi kan kalle næringspolitisk arbeid.

Prosjektstaben sentralt (prosjektleder, fagråd) har videre arrangert årlige fagsamlinger for alle delprosjektledere og deres medarbeidere hvert år, og for øvrig vært aktive gjennom diskusjon og innspill innad i organisasjonene om en rekke saker og poli-cyspørsmål.

3.1.2 Samlet aktivitet i delprosjektene

Formelt sett startet prosjektet i 1998, men vi ser at det var en god del aktivitet i prosjektet allerede i 1996 og i 1997 (tabell 1). Vi ser videre at aktiviteten økte fra 1998 til 1999. Aktiviteten har vært omfattende på både fisk og vilt, men noe større på vilt.

Antall medgåtte ukeverk tilsvarer ca. 75 årsverk, dvs. ca. 25 hele stillinger pr. år samlet sett. Finansieringen over det sentrale prosjektet har enkelt beregnet ligger

på ca. kr. 100 000,- pr. år. Antall ukeverk som er nedlagt i prosjektet øker utover i prosjektperioden, selv om tilskuddene har ligget på omtrent samme nivå hele tiden. Vi ser at tilskuddet pr. ukeverk er høyest i 1999, mens det faller kraftig i prosjektets siste år. Årsaken til dette kan ha vært at det har tatt tid for delprosjektene å få opparbeidet den nødvendige kapasitet til å betjene prosjektoppgavene. En del aktiviteter var enda ikke sluttført da disse dataene ble samlet inn, slik at en del aktivitet vil også foregå i 2001.

Tabell 1. Årlige tilskudd til fylkeslagene i forbindelse med prosjektet for perioden 1997-2000.

År	Ukeverk to- talt	Ukeverk fisk	Ukeverk vilt	Tilskudd	Tilskudd/ukeverk
1997	317	159	158		
1998	667	302	365	2 292 000*	2329
1999	840	333	407	2 400 800	2858
2000	1 725	ukjent	ukjent	2 081 903	1207
Sum	3 549			6 774 703	

* 1997 og 1998 er slått sammen

For år 2000 er det ikke rapportert inn antall ukeverk som er brukt på henholdsvis fisk og vilt i prosjektet.

Når vi ser på hvilke tall som foreligger for den samlede fagaktiviteten, er det rapportert inn flere hundre kurs av minst en dags med opp mot 10 000 deltagere totalt sett, organisering av 177 lag som dekker 636 kilometer elvestrekning og et areal på 6 177 kvkm (noe mer enn størrelsen på Karasjok kommune). Det er opprettet 91 samarbeidsorganer for rettighetshavere som skal omfatte 42 138 km² og 943 km elvestrekning (omtrent som arealet av Nord- og Sør-Trøndelag til sammen). En betydelig del av dette er antagelig etablering av såkalte storvald for hjortevilt.

I tillegg kommer ytterligere 24 samarbeidsorgan der også andre aktører inngår. Mye av dette er såkalte samarbeidsråd for anadrome laksefisk. I alt 242 driftsplaner er registrert som ferdigstilte, der prosjektet på en eller annen måte har bidratt.

Til sammen er det innrapportert 177 ferdigorganiserte grunneierlag i prosjektet (tabell 2). De fleste prosessene er fullført i 2000. Det er en viss overvekt av viltlag, aller flest hjorteviltlag, men det er også mange elveeierlag og innlandsfiskelag.

Tabell 2. Oversikt over ferdigorganiserte lag i prosjektperioden 1997-2000.

Lag	1997-1998	1999	2000	Sum
Elveeierlag	4	6	17*	27
Innlandsfiskelag	0	3	7	10
Hjorteviltlag	15	15	24	54
Småviltlag	0	0	1	1
Småvilt- /storviltlag	1	6	20	27
Vilt-/fiskelag	10	12	36	58
Sum	30	42	105	177

* Anadrome vassdrag

Tallene over er i seg selv imponerende og gir indikasjoner om stor aktivitet samlet sett. Det er derfor viktig å understreke at fra flere hold er det indikasjoner på at det sannsynligvis ligger en del "overrapportering" inne i de overnevnte tallene. En del av aktivitetene er antagelig rapportert flere ganger (over flere år), uten at det alltid er korrigerert for dette. I andre tilfeller kan det også være grunn til å tro at det i

aktiviteter som er rapportert over ikke er dette prosjektet som skal ha "all æren", for eksempel for at en plan eller et råd er opprettet – i flere tilfeller er det flere (prosjekter og aktører) som har bidratt og som slik sett må "dele" på æren.

3.2 Nærmere om ressursbruk og aktiviteter - delprosjektnivå

Før vi ser nærmere på aktivitetsnivået i de ulike delprosjektene er det nødvendig å se litt på ressursene som er tilflytt de ulike delprosjektene. I tabell 3 ser vi at det er visse forskjeller i ressursene som er bevilget fra sentralt prosjekt, både fra år til år, og mellom ulike geografiske områdene. De fleste delprosjekter har fått

mellom 400 000 og 500 000 kroner samlet over treårssperioden, uavhengig av areal eller omfang av og type utfordringer. To viktige unntak foreligger imidlertid: Troms har fått klart mindre enn de øvrige, og DS/Vestviken/Viken har fått klart mer.

Tabell 3. Oversikt over årlige utbetalte tilskudd til de enkelte fylkeslag-/foreninger i prosjektperioden 1997-2000. "—" Betyr at antall ukeverk er ikke rapportert.

	Tilskudd 1997/1998	Tilskudd 1999	Tilskudd 2000	Sum tilskudd
Akershus og Østfold	200000	162000	113700	475700
Hedmark (Glommen)	153000	162000	163800	478800
Mjøsen	153000	162000	163800	478800
DS (Buskerud og Vestfold) –Viken	304000	205200	113700	622900
Telemark Tømmerslagslag	153000	162000	163800	478800
Nidarå	115000	180000	186500	481500
Agder	233000	146700	93700	473400
Rogaland	153000	162000	163800	478800
Hordaland	90000	169200	170200	429400
Sogn og Fjordane	153000	162000	163800	478800
Møre og Romsdal	153000	162000	98280	413280
Sør-Trøndelag	153000	162000	163800	478800
Nord-Trøndelag	153000	162000	104573	419573
Nordland	76000	191700	168450	436150
Troms	50000	50000	50000	150000
Sum	2292000	2400800	2081903	6774703

Nedenfor ser vi nærmere på aktivitetene i de ulike delprosjektene når det gjelder ressursbruk og aktivitet på henholdsvis driftsplanlegging på fisk og vilt. Vi ser at det er en del forskjeller i innsatsen innen driftsplanlegging (tabell 4 s.11), til tross for at de samlede økonomiske tilskuddene var nokså likt for de fleste delprosjektene.

Her skal det skytes inn at de ulike delprosjektene ofte har hatt ulike målsetninger og aktiviteter. Graden av prioritering og målretting av aktiviteten varierer sterkt, stort sett ut i fra hvor langt en tradisjonelt har kommet med denne type spørsmål og utfordringer i de ulike fylker og landsdeler. I tillegg har det også vært betydelige forskjeller i den tilleggsfinansiering delprosjektene har greid å skaffe regionalt og lokalt. Vi har ikke hatt ressurser til å kartlegge de faktiske regionale tilskudd til de ulike delprosjektene.

I Nordland har organisering vært prioritert klart høyest, mens det i andre områder, eksempelvis i Glommens og Mjøsens områder har vært bedre organisering fra tidligere. På driftsplaner kan det likeledes ha vært gitt prioritet til hjorteviltplaner og organisering i regioner i enkelte delprosjekter (eks. DS/Viken), mens andre har i større eller mindre grad prioritert planer for laksevassdrag (eks. Trøndelag).

Til sammen 1824 ukeverk er fordelt til driftsplanlegging, ca. halvparten av den samlede tidsbruken innen prosjektet. For de fleste har aktiviteten innen driftsplanlegging økt utover i prosjektperioden. Dette kan ha sammenheng med at det har vært nødvendig å berede grunnen før selve arbeidet med driftsplaner kunne startes opp, for eksempel gjennom organisering av lag, kurs e.l. Agder har rapportert klart størst innsats på driftsplanlegging. Minst ressurser er brukt i Nordland og Troms.

Tabell 4. Ressursinnsats i form av antall ukeverk på driftsplanlegging fisk og vilt i 1997 til 1999 fordelt på de enkelte fylkeslagene/-foreningene.

Fylke/forening	Ressursinnsats 1997			Ressursinnsats 1998			Ressursinnsats 1999		
	fisk	vilt	sum 97	fisk	vilt	sum 98	fisk	vilt	sum 99
Akershus og Østfold	-	-	-	17	19	36	30,5	30,5	61
Hedmark (Glommen)	3	3	6	10	15	25	15	20	35
Oppland (Mjøsen)	-	-	-	7	20	27	26	22	48
Buskerud, Oppland og 5 Vestfold (Viken)		55	60	5	70	75	5	60	65
Telemark Tømmer- salgslag	-	-	-	20	53	73	30	60	90
Nidarå	-	-	-	20	10	30	40	14	54
Agder	58	62	120	82	86	168	80	70	150
Rogaland	-	-	-	9	5	14	20	13	33
Hordaland	-	-	-	-	-	-	17	20	37
Sogn og Fjordane	-	1	1	26	26	52	20	40	60
Møre og Romsdal	2	3	5	12	10	22	26	11	37
Sør-Trøndelag	67	10	77	67	24	91	0	32	32
Nord-Trøndelag	24	24	48	24	24	48	13	13	26
Nordland	-	-	-	-	-	-	1	1	2
Troms	-	-	-	3	3	6	10	1	11
Sum ukeverk	159	158	317	302	365	667	333,5	407,5	840

Tallene på ressursinnsats er antagelig minimumstall. De fleste delprosjektlederne ga under intervjuene uttrykk for at de hadde jobbet "mye mer". Delprosjek-

tlederne slurver imidlertid ofte med innrapporteringen av aktiviteter og ressursbruk, og dette vanskeliggjør vurderingen av tallene generelt.

Kurs og møtevirksomhet

Kurs og møter med grunneiere og deres lag og foreninger har vært et prioritert område inne prosjektet. Til sammen er det registrert at det er avholdt 417 møter eller kurs der prosjektet eller prosjektets medarbeidere på en eller annen måte har vært involvert. Nedenfor ser vi nærmere på disse aktivitetene.

De innrapporterte aktivitetsnivåene varierer mer her enn hva gjelder tid brukt på driftsplanlegging (tabell 5). Agder, Nidarå, DS/Viken og Nordland utviser klart størst aktivitet på denne fronten. Minst aktivitet her synes det å ha vært i Rogaland, Hordaland og i Glommen.

Tabell 5. Antall fagmøter og kurs med tilhørende antall deltagere fordelt på skogeierforeningene. I kolonnen for antall deltagere hvor det er oppgitt to tall, representerer tallene antall deltagere for henholdsvis 1997 og 1998. ? betyr at antall deltagere ikke er kjent. I tillegg til kursene i tabellen, har Sør-Trøndelag arrangert tomtefesteseminar.

	1997	1998	1999	2000	Sum møter	Rangering	Totalt antall delt.
Akershus og Østfold	2	-	2	3	7	C	310
Hedmark	-	-	0	0	0	E	0
Mjøsen			12	0	12	C	0
DS (Buskerud og Vestfold) Vestviken	12	15	40	8	75	A	700
Telemark Tømmer- salgslag	1	-	0	13	14	C	381
Nidarå	-	-	0	57	57	A	795
Agder	2	16	20	30	68	A	1200
Rogaland			1	0	1	D	0
Hordaland	-	-	1	3	4	D	140
Sogn og Fjordane	-	13	1	0	14	C	300
Møre og Romsdal	5	1	11	12	29	B	376
Sør-Trøndelag	2	2	0	23	27	B	534
Nord-Trøndelag			6	11	17	B	126
Nordland*	29	28	0	14	71	A	1070
Troms			0	21	21	B	450
Sum	53	75	94	195	417		6382

*a= temamøter om grunneierorganisering.

Rangering fagmøter:

A= Mer enn 50 møter

B= 15-49 møter

C= 5-14 møter

D= 1-4 møter

E= Ingen gjennomførte møter

Hedmark har ikke rapportert noen møter. Mye av møtevirksomheten har foregått via underleverandører som har hatt ansvar for gjennomføring av delprosjektene. Delprosjektleder har ikke hatt tilstrekkelig god oversikt til å kunne rapportere dette.

Ser vi på omfanget av kurs med mer enn en dags varighet er bildet noe forskjøvet (tabell 6 s.13). Hordaland har stor aktivitet, igjen sammen med Nordland, mens Hedmark igjen kommer ut med lite aktivitet.

Tabell 6. Kurs med mer enn 1 dags varighet i de ulike delprosjektene.

	1997	1998	1999	2000	Sum kurs	Rangering	Totalt antall delt.
Akershus og Østfold	1	-	1	0	2	C	100
Hedmark	1	-		0	0	D	?
Mjøsen			1	1	2	C	65
DS (Buskerud og Vestfold) Vestviken	2	1	3	3	9	B	235
Telemark Tømmer- salgslag	1	-	1	4	6	B	350
Nidarå	1	-	1	3	5	B	179
Agder	2	2	1	1	6	B	155
Rogaland			1	1	2	C	50
Hordaland	-	2	4	6	12	A	450
Sogn og Fjordane	-	1	2		3	C	180
Møre og Romsdal	1	-		1	2	C	170
Sør-Trøndelag	1	-	1	1	3	C	132
Nord-Trøndelag				2	2	C	37
Nordland*	6	5	1	7	19	A	550
Troms			1	1	1	C	98
Sum	16	6	18	31	74		2751

Rangering kurs med over 1 dags varighet:

A= Mer enn 10 kurs

B= 5-9 kurs

C= 1-4 Kurs

D= Ingen gjennomførte kurs

Den samlede aktiviteten innen kurs og fagmøter er summert opp i tabell 7. Vi får bekreftet inntrykket av

liten aktivitet i Hedmark og Rogaland, mens den har vært størst i Nordland, DS/Viken, og Agder.

Tabell 7. Rangering av aktivitetsnivå, på grunnlag av arrangerte kurs/fagmøter opp mot ressursbruk.

	Fagmøter	Lengre kurs	Sum ter/kurs	mø- Ressursbruk (Ukeverk)	Medgåtte ukeverk/møte
Akershus og Østfold	7	2	9	97	10,78
Hedmark (Glommen)	0	0	0	66	-
Mjøsen	12	2	14	75	5,36
DS (Buskerud og Vestfold) Vestviken	75	9	84	200	2,38
Telemark Tømmer- salgslag	14	6	20	163	8,15
Nidarå	57	5	62	84	1,35
Agder	68	6	71	438	6,17
Rogaland	1	2	3	47	15,67
Hordaland	4	12	16	37	2,31
Sogn og Fjordane	14	3	17	113	6,65
Møre og Romsdal	29	2	31	64	2,06
Sør-Trøndelag	27	3	30	200	6,67
Nord-Trøndelag	17	2	19	122	6,42
Nordland*	71	19	90	2	-
Troms	21	1	22	17	0,78

* Nordland har rapportert 0 ukeverk i 1997 og 1998. de er derfor utelatt i beregningen av aktivitet. Prosjektet kom sent i gang i Nordland.

3.3 Organisering av utmarkslag

I disse tabellene er det kun rapportert *ferdig organiserte enheter* for perioden 1997-1999 som delprosjektene har rapportert inn. I spørreskjemaet for 2000-prosjektstutt er spørsmålet om organiserte utmarkslag endret til å omfatte både *nyetablerte- og omorganiserte lag*.

Tabellene sier ingen ting om status på organisering ved prosjektstart og det kan derfor være litt vanskelig å tolke tallene. Det burde vært med en oversikt over graden av organisering før prosjektet tok til og graden av organisering ved prosjektstutt.

Tabell 8. Organisering av ulike typer lag i regi av prosjektet innen de enkelte foreningsområder i prosjektperioden 1997-2000.

Forening	Elveeier-lag	Innlandsfiske-lag	Hjortevilt-lag	Småviltlag	Små-/stortviltlag	Vilt-/fiske-lag	Sum
Akershus og Østfold		2	1		1		4
Hedmark (Glommen)					15	2	17
Mjøsen							0
Vestviken						2***	2
Telemark			30		7	4	42
Tømmer-salgslag	1						
Nidarå	1						1
Agder	2 (1*)	1	5				8
Rogaland	2*	5	2			2	11
Hordaland	8 (7*)	2	9**			4****	23
Sogn og Fjordane	1*		4			5	10
Møre og Romsdal						1	1
Sør-Trøndelag							2
Nord-Trøndelag			2			1	5
Nordland	2 (1*)				4	37	49
Troms	1*			1			2
Totalt	27	10	54	1	27	58	177

* Anadrome vassdrag.

** I tillegg er eksisterende lag slått sammen til større enheter.

*** 1 utmarkslag rapporteres i tillegg uten noen beskrivelse av formål med laget.

**** Det rapporteres også organisering av 1 forretningsforetak for salg av jaktkort, 5 små gårdsameier (6 km elvestrekning) og 5 små stølsameier (innsjø).

Vi ser at særlig Nordland har gjort en stor jobb mhp organisering, til tross et vanskelig utgangspunkt for organiseringsprosessen. Også andre delprosjekt, som Hordaland og Telemark har fått organisert mange lag. Men mens Telemark har konsentrert seg om hjortevilt,

er det i Hordaland arbeidet bredere og med flere typer lag.

I områder der organiseringsgraden tidligere har vært regnet som relativt god, er aktiviteten mindre, eksempelvis på indre Østlandet og i Trøndelag.

3.4 Nærmere om driftsplanarbeidet

3.4.1 Kort gjennomgang av driftsplanarbeidet – omfang og temaer

Bistand til og initiering av driftsplaner har vært en viktig aktivitet i prosjektet, og skulle ut fra informasjon om økonomi og tidsbruk utgjøre ca. halvparten av virksomheten i prosjektene. I samletabellen nedenfor (tabell 9) er den samlede aktiviteten innen driftsplaner på prosjektet presentert. Tabellen omfatter ferdigstilte planer. Vi ser at det er ferdigstilt ca. 80 fiskeplaner, og noe over 100 hjorteviltplaner. Kun 12 småviltplaner er registrert, mens 38 utmarksplaner (mer helhetlige planer) er fullført. Til sammen er det rapportert 242

driftsplaner. Det er flere indikasjoner på, jfr. kap. 3.1, at det ligger inne en viss overrapportering i disse tallene. For det første er det grunn til å tro at det er dobbelrapporteringer i tabellen, ved at planer er telt flere ganger. For det andre er det også ofte usikkert og uklart hva som ligger bak at en plan er rapportert som resultat av prosjektet (kontekstproblemet). I noen tilfeller kan det ligge et betydelig arbeid bak innenfor et delprosjekt, mens andre ganger kan det være andre aktører, dels andre prosjekter som har tatt hovedansvaret. Disse usikkerhetene rundt tolkningen av tallene skal allikevel ikke underkjenne at det er bidratt til utarbeiding av en lang rekke driftsplaner innenfor prosjektet.

Tabell 9. Oversikt over innrapporterte ferdigstilte driftsplaner i 1997-2000.

Plantype	1997	1998	1999	2000	Sum
Anadrom	5	14	2	18	39
Innlandsfisk	5	7	6	18	36
A+I	0	2	1	2	5
Hjortevilt	9	35	39	29	112
Småvilt	2	3	1	6	12
Utmarksplaner	0	4	13	21*	38
Sum	21	65	62	92	242

* en næringsplan medregnet

I neste tabell (tabell 10) ser vi nærmere på hvordan innsatsen på driftsplaner fordeler seg i de ulike områdene. I denne tabellen er det også tatt med enkelte planer som er under utarbeidelse, men tabellen er høyst sannsynlig ikke fullstendig på dette punktet.

Vi ser at det er registrert mange aktiviteter i de fleste fylker/regioner. Det er relativt sett noe mer viltplaner i innlandet og på Sørvestlandet, mens fiskeplanene

dominerer ellers langs kysten. Østfold/Akershus og Mjøsen har naturlig nok hjortevilt og innlandsfisk som dominerende plantyper. DS/Viken har i sitt delprosjekt eksplisitt prioritert hjorteviltplaner, og rapporteringen gjenspeiler da også dette. Minst innsats mht. driftsplanlegging har det vært i nord, for så vidt i tråd med planene, forhåndssituasjonen og ressurstilgangen.

Tabell 10. Oversikt over innrapporterte ferdigstilte driftsplaner og planer under utarbeidelse fordelt på de enkelte fylkeslag-/foreninger for perioden 1997-2000. Utarb. = under utarbeidelse.

Forening	Plantype	1997 - 1998		1999		2000		Totalt	
		Ferdig	Ferdig	Utarb.	Ferdig	Utarb.	Ferdig	Utarb.	Ferdig
Akershus og Østfold	Utmarksplaner				1		1	0	2
	Anadrom fisk (A)							0	0
	Innlandsfisk (I)	4	4	2	5		1	2	14
	Hjortevilt (H)	5	4	2	6		4	2	19
	Småvilt (SMV)	2	1	0	1		2	0	6
	Kombinasjon A+I			0				0	0
Hedmark	Utmarksplaner							0	0
	Innlandsfisk (I)						1	0	1
	Hjortevilt (H)			2			1	2	3
	Småvilt (SMV)						1	0	1
	Kombinasjon A+I							0	0
Mjøsen	Næringsplan			1			1	1	1
	Utmarksplaner			1				1	0
	Innlandsfisk (I)		1	1			2	1	3
	Hjortevilt (H)		3		2		4	0	9
	Småvilt (SMV)		2	2			1	2	3
	Kombinasjon						1	0	1
Vestviken (DS i 1997- 1998) Nå Viken skog	Utmarksplaner			1			1	1	1
	Innlandsfisk (I)						6	0	6
	Hjortevilt (H)	3	7		10		4	0	24
	Småvilt (SMV)							0	0
	Kombinasjon							0	0
Telemark Tømmer- salgslag	Utmarksplaner		4		12		17	0	33
	Anadrom fisk (A)				1			0	1
	Innlandsfisk (I)							0	0
	Hjortevilt (H)		13	1	11	1	6	2	30
	Småvilt (SMV)						1	0	1
	Kombinasjon (A+I)				1			0	1
Nidarå	Utmarksplaner			1				1	0
	Anadrom fisk (A)			2			3	2	3
	Innlandsfisk (I)			3			5	3	5
	Hjortevilt (H)		3		1		3	0	7
	Småvilt (SMV)							0	0
	Kombinasjon A+I							0	0
Agder	Utmarksplaner			1				1	0
	Anadrom fisk (A)			1			1	1	1
	Innlandsfisk (I)			1			1	1	1
	Hjortevilt (H)	1	1		6		3	0	11
	Småvilt (SMV)			2			1	2	1
	Kombinasjon A+I						1	0	1
Rogaland	Anadrom fisk (A)			3	0		1	3	1
	Innlandsfisk (I)			1				1	0
	Hjortevilt (H)		3		1		1	0	5
	Småvilt (SMV)							0	0
	Kombinasjon A+I							0	0

Hordaland	Anadrom fisk (A)		1	4			2	4	3
	Innlandsfisk (I)		1	3			1	3	2
	Hjortevilt (H)		1	4	1		2	4	4
	Småvilt (SMV)							0	0
	Kombinasjon A+I						1	0	1
Sogn og Fjordane	Anadrom fisk (A)			1			2	1	2
	Innlandsfisk (I)							0	0
	Hjortevilt (H)			3				3	0
	Småvilt (SMV)							0	0
	Kombinasjon A+I							0	0
Møre og Romsdal	Anadrom fisk (A)		3	4			2	4	5
	Innlandsfisk (I)							0	0
	Hjortevilt (H)							0	0
	Småvilt (SMV)							0	0
	Kombinasjon A+I			1				1	0
Sør-Trøndelag	Anadrom fisk (A)	3	6					0	9
	Innlandsfisk (I)	1	1					0	2
	Hjortevilt (H)					1		0	1
	Småvilt (SMV)							0	0
	Kombinasjon A+I		1					0	1
Nord-Trøndelag	Anadrom fisk (A)			4	1		3	4	4
	Innlandsfisk (I)			1	1		1	1	2
	Hjortevilt (H)				1			0	1
	Småvilt (SMV)							0	0
	Kombinasjon A+I			1				1	0
Nordland	Anadrom fisk (A)	2	4	5			3	5	9
	Innlandsfisk (I)			2				2	0
	Hjortevilt (H)							0	0
	Småvilt (SMV)							0	0
	Kombinasjon A+I		1	2				2	1
Troms	Anadrom fisk (A)			1	0		1	1	1
	Innlandsfisk (I)							0	0
	Hjortevilt (H)							0	0
	Småvilt (SMV)							0	0
	Kombinasjon A+I							0	0
Sum							65	242	

* Utmarksplaner er lik samordnet utmarksplanlegging som rapporteres i undersøkelsen i år 2000

3.4.2 Kort vurdering av innhold og kvalitet på planene

Et utvalg av driftsplaner fra de ulike fylkene er evaluert slik det er beskrevet i kapittel 1. I alt er 68 driftsplaner på fisk gjennomgått. Dette omfatter 33 driftsplaner for anadrome laksefisk, 30 driftsplaner på innlandsfisk og 5 driftsplaner for både anadrom og innlandsfisk. Videre er 55 forvaltnings-/driftsplaner for vilt evaluert. 36 planer for elg, 7 planer som kombinerer elg og/eller hjort, rådyr og småvilt. 5 planer for hjort, 4 planer for villrein, 1 plan for rådyr, 1 plan for bever og 1 plan for småvilt.

En kortfattet vurdering av driftsplanenes innhold og kvalitet er gjengitt i tabell 11. Generelt kan man si at de fleste planene preges av mangel på, eller svakt utviklede næringsdelplaner. Svakest utviklet er dette på elg og hjorteviltplanene, der dette temaet ofte er helt utelatt. Dette er i tråd med tidligere erfaringer (Dervo og Østdahl 2000), og slik en har operert med litt ulike definisjoner på begrepet driftsplan innenfor hjorteviltmiljøet og ferskvannsfiskemiljøet. Opprinnelig ble jo begrepet driftsplan tatt inn i hjorteviltforskriftsverket med en biologisk definisjon.

Tabell 11 a og b. Gjennomsnittsverdier for innhold og kvalitet på evaluerte driftsplaner for vilt og fisk. Planene er vurdert etter følgende skala: 1=Mindre god, 2=God og 3= Meget god. 0=Temaet er ikke med i planen.

11 a

Vilt (n)	Målsetting	Planområdet	Bestandsdata	Tiltaksdel	Avskytningsplan	Næring/rekreasjon	Økonomi
Elg (36)	2,11	1,17	1,70	2,00	2,00	1,00	1,00
Komb (7)	1,57	1,43	1,43	1,83	1,00	2,00	2,33
Hjort (5)	1,83	1,20	1,75	1,40	2,00	0	0
Rein (4)	2,5	1,5	3	2,5	3	3	3
Rådyr (1)	3	1	2	3	2	0	0
Bever (1)	2	2	3	2	3	0	0
Småvilt (1)	0	2	1	1	0	0	0

11 b

Fisk (n)	Målsetting	Vassdragsbeskrivelse	Biol.reg	Næring/rekreasjon	Biol.delman	Delplan næring	Delplan økonomi
Anadrom (33)	2,00	1,94	2,19	2,00	1,87	1,83	1,76
Innlandsfisk (30)	2,11	1,93	1,81	1,86	1,96	2,16	1,94
Komb. A+I (5)	2,4	2,6	2,4	2,25	2,6	2,25	2

Når det gjelder driftsplaner for villrein ser det ut som om næringsmessig utnyttelse har vunnet større innpass, enn i driftsplanene for elg (grunneierne jakter selv på elgen?), men dette kan skyldes tilfeldigheter knyttet til lite utvalg av villreinplaner. De fleste planene for elg er laget etter malen for forvaltningsplaner, uten å ta med næring/økonomi. Områdebeskrivelsen er også svært dårlig/overfladisk for viltplanene. Bedre oversiktskart og terrengbeskrivelse bør være med. Planer som omfatter flere dyrearter (flere småviltarter eller hjortevilt/småvilt i kombinasjon har lett for å bli rotete og uoversiktlige, er inntrykket etter denne kjappe gjennomgangen. Fiskeplanene har i langt større grad tatt med næring/økonomi i planene, og synes å ha tatt opp i

seg den moderne definisjonen av driftsplanbegrepet i større grad enn viltplanene (jfr. Norske lakseelver 1995).

Ellers preges mange av planene å være førstegenerasjonsplaner der det er stor variasjon i omfang, innretning og utforming av planene. Mange av planene kunne med fordel kanskje vært bygd opp mer for at hyppig rullering lett kan foretas (eks. permer – løsløstsystem, egnet for supplering/oppdatering på enkelttemaer uavhengig av hverandre). Det er imidlertid ikke uventet, og forståelig at det er ganske store forskjeller på planene så tidlig i noe som har såpass små tradisjoner.

4 Nærmere vurderinger og diskusjoner

Over har vi gått gjennom tallmessige oversikter som beskriver aktivitetene i prosjektet, både på sentralt og regional (delprosjekt) nivå. I dette avsnittet skal vi drøfte og vurdere aktiviteten i prosjektet nærmere. Denne drøftingen baserer seg dels på tallene foran, de omfattende informasjonen og synspunkter vi har fått gjennom intervjuer med involverte aktører og brukere, og våre egne faglige vurderinger av det arbeidet og de prosesser som har foregått.

Først vil vi drøfte prosjektspesifikke forhold. Det er imidlertid også interessant og nødvendig å belyse prosjektets omgivelser og en del viktige rammebetingelser for utmarksarbeidet i grunneierorganisasjonene, da disse kan ha stor innflytelse på hvilke faktiske muligheter og hinder som eksisterer på feltet. Selvsagt vil også en del av forutsetningene for prosjektet og prosjektets arbeidsmåter gjenspeiles i disse omgivelsene, og råd for videre arbeid på utmarksområdet vil måtte speile både prosjektspesifikke forhold og utfordringer i omgivelsene.

4.1 Prosjektinterne forhold

Generelt

Oversikten foran viser at prosjektet har generert stor aktivitet, primært innen prosjektets hovedaktivitetsområder som var organisering (nyorganisering, revitalisering) av grunneiere i lag og driftsplanlegging (utarbeiding og revidering av driftsplaner). Prosjektet har hatt hovedaktiviteter som ligger relativt nært opp til en del av den ordinære virksomheten i utmarksavdelingene i skogeierforeningene. Allikevel er det klart at den aktiviteten som er registrert og gjennomført i prosjektet aldri ville kunne blitt gjennomført om ikke prosjektet var blitt etablert. Som vi var inne på innledningsvis er det i mange år, av ulike aktører og i mange sammenhenger etterlyst konkret satsning på dette området (se Aas og Vorkinn 1995 for en oversikt). Etableringen av dette prosjektet representerer imidlertid den første større koordinerte satsningen som har tilført feltet nye ressurser av betydning. En aktiv involvering fra både bonde- og skogsiden har vært en avgjørende premisse for etablering og gjennomføring av prosjektet. Prosjektet representerer i seg selv en milepæl. I lys av dette er det klart at inntrykket av prosjektet samlet sett fremstår som vellykket.

Til tross for at prosjektet på mange måter kan karakteriseres som en suksess ut i fra de prosessene som er startet, lagene som er opprettet eller revitalisert og de driftsplanene som er initiert og produsert, er det imidlertid en rekke forhold som nedenfor vil belyses

nærmere og problematiseres. Dette enten fordi de representerer særlig viktige områder og resultater i prosjektet, mindre vellykkede deler av prosjektet, eller fordi de representerer barrierer i forhold til langsiktig fremgang på feltet.

Organisasjon og ledelse, sentralt

Sentralt i prosjektet har det vært en prosjektleder, en styringsgruppe og en faggruppe. Styringsgruppen synes å ha hatt en relativt observerende rolle, antagelig påvirket av at to sentrale oppdragsgivere og finansører (SND, DN) har sittet i dette styret. Hvor heldig dette har vært prinsipielt sett kan sikkert diskuteres. Vi tror at det kan være mer fornuftig om oppdragsgivere formelt sett ikke får ansvar for slike prosjekt gjennom å sitte i styret. Det er mer hensiktsmessig at de utøver sin styring gjennom oppdragsformulering og kontrakter. Dette kan også ha bidratt til at styringsgruppen kanskje også har hatt mer karakter av en referansegruppe.

I det daglige har det vært tett kontakt mellom styreleder (Aurbakken med kontor plass i NB) og prosjektleder (Kristensen i NSF), særlig på strategi- og budsjett/finansierings spørsmål. Denne konstellasjonen har vært viktig i forhold til å forankre prosjektet som et fellesprosjekt mellom organisasjonene. Organisasjonenes personer i styringsgruppen sitter imidlertid relativt langt fra ledelsen, og det kunne vært ønskelig med et større innslag av personer fra ledersjiktet i administrasjonen eller valgte tillitspersoner i styret. Dette kunne bidratt til å styrke ledelsesforankring av aktiviteten jfr. også nedenfor, og ville kunne gitt prosjektet større autoritet innad og utad.

Faggruppen har vært et bindeledd og en initiativtaker for fagaktiviteter i skjæringspunktet mellom sentral prosjektleder og delprosjektene regionalt. Faggruppen har utgjort en aktiv del av prosjektet, men har vært relativt kostbar og også fått klare funksjoner som informasjonsledd. Dette var noe den i utgangspunktet kanskje ikke skulle ha, men som det allikevel var behov for å bruke ressurser på. Blant annet har den fungert som en arena for å drøfte retningen på arbeidet. Det er ikke å komme utenom at det også innad i funksjonærstabene i grunneierorganisasjonene er ulike syn på en del temaer, for eksempel på vektleggingen av næringsdelen av arbeidet og grad av kommersialisering av utmarksressursene på gjeldende stadium. Klarest kommer dette kanskje til syne innen arbeidet med hjortevilt.

Samlet sett synes drift og organisering sentralt å ha vært uproblematisk, og preget av "det muligens kunst". Prosjektlederen har vært en krumtapp for prosjektet med sin lange erfaring, og som sammen med styreleder har tatt mye ansvar og bistått enkelte delprosjekt i stor grad etter behov. Det bør imidlertid vurderes om det i fremtidige prosjekt kan være hensiktsmessig med klarere roller mellom prosjektlederen og sty-

ringsgruppen, slik at hele styret aktiviseres noe mer og prosjektlederen følger opp vedtak derfra. Oppgavene som det var forutsatt at prosjektlederen skulle ta hånd om har nok vært noe mer omfattende enn forutsatt, og har krevd at andre i organisasjonene (personer i styringsgruppe og fagråd) har måttet håndtere enkelte oppgaver. I visse tilfeller kan det ha vært visse kapasitetsproblemer i forhold til å følge opp enkelte oppgaver i prosjektet etter tidsplan.

Organisering og ledelse av delprosjektene
Ute i delprosjektene på regionnivå har prosjektet langt på veg vært et slags "organisatorisk eksperiment". Mange, og uklare modeller og arbeidsmåter er utprøvd. Både skogeierforeninger, fylkesbondelag og private selskap tilknyttet grunneierorganisasjonene har vært involvert. Det er ingen helt klare og systematiske forskjeller mellom hvordan fylkesbondelagene og skogeierforeningene har gått løs på oppgaven, men det er nok en tendens til at driftsplanarbeidet har vært prioritert lavere i fylkesbondelagens prosjekter. Dette kan som nevnt også ha sammenhenger med ulike forutsetninger i ulike regioner, for eksempel mht. organiseringsgrad.

De fleste delprosjektene har ligget til skogeierforeningene, og disse har arbeidet svært ulikt med prosjektet. Det synes som om det fra prosjektet sentralt har vært stilt få formelle eller organisatoriske krav til delprosjektene. Riktignok ble det stilt krav om økonomisk egeninnsats fra de regionale partene, men ut over dette synes måten å redegjøre både økonomisk og faglig aktivitet å ha variert mye. Når så prosjektaktivitetene har ligget relativt nært opp til den ordinære virksomheten i utmarksavdelingene, har nok dette skapt problemer, som blant annet kan knyttes an til forskjellene i de innrapporterte aktivitetene. La oss drøfte dette nærmere.

Organisasjonenes praktiske arbeid på utmarkssiden er oftest organisert i utmarksavdelinger i skogeierforeningene. Deres daglige arbeid bærer preg av å omfatte både næringspolitikk, og tjenesteyting (konsulentvirksomhet). Dette prosjektet kan sees på som en (midlertidig) støtte til konsulentdelen av denne virksomheten som retter seg inn mot å drive tjenesteyting overfor grunneierlag og større enkeltgrunneiere innen vilt og fisk. Det skal bidra til at regionale ledd av organisasjonene kan etablere et sterkere apparat for å understøtte og bistå grunneierne i den lokale, driftsplanbaserte forvaltningen av vilt og fisk. Prosjektet faller etter vår vurdering åpenbart inn under konsulentdelen av virksomhetsområdet i organisasjonen. Dette stiller krav til at delprosjekter må være klart adskilt fra den ordinære aktiviteten ("driften") i utmarksavdelingen, og også at det må være klart adskilt fra andre prosjekter eller oppdrag. I enkelte delprosjekter har det vært liten bevissthet rundt dette, selv om også Kvileutvalget (Norges skogeierforbund 1995) understreket nødvendigheten av

et slikt klart skille fra næringspolitisk arbeid. I enkelte delprosjekt er det uklart hva som inngikk av virksomhet i prosjektet og hva som var ordinære driftsaktiviteter eller andre eksterne oppdrag. Når dette problemet lett kan observeres, har det nok sammenheng at prosjektets virksomhetsområder grenser tett opp mot en del av den ordinære virksomheten i utmarksavdelingene. Det finnes imidlertid også eksempler på det motsatte. Delprosjekter som har hatt en meget bevisst tankegang rundt dette, kjennetegnes av en organisering som et eget, vel avgrenset tjenesteytingsprosjekt. Et godt eksempel er Agder skogeigarlags delprosjekt.

Grunnen til at vi etterlyser større bevissthet på dette går på flere forhold. For det første har dette åpenbart skapt problemer for rapportering og dokumentasjon fra prosjektene, jfr. foran. Dette er i og for seg ingen tungtveiende grunn, så lenge den samlede innsatsen tydelig øker. Dokumentasjonskrav blir imidlertid mer og mer utbredt og er noe som alle må kunne forholde seg til. Ser vi fremover, er det også avgjørende at denne virksomheten rendyrkes som tjenesteytingsdel av virksomheten. Det er ikke påregnelig at denne virksomheten for all fremtid skal kunne baseres på offentlig støtte. Derfor er det stort behov for bevissthet rundt feltet og tjenestene som noe som etter hvert må kunne stå på egne ben. Det er derfor en viss fare for at slike prosjekter som dette kan sy puter under armene på folk, og ikke gjøre det så skikket til å stå på egne ben som det i utgangspunktet var potensiale for. Videre er det også vårt klare inntrykk at delprosjektene har vært mest kostnadseffektive der en har hatt en klar bevissthet på dette punktet.

I enkelte foreninger ser vi at større og større deler av virksomheten som går på planlegging og konsulentvirksomhet skilles ut i egne selskaper, eks. Prevista (Viken) og Natur og Fritid (Glommen). Tradisjonelt har utmark ligget til næringspolitisk avdeling i foreningene, mens de samme foreningene gjerne har hatt en mer rendyrket skogbruksplanavdeling som drives kommersielt, men der utmark tradisjonelt ikke har vært tema. I den aller siste tiden ser vi imidlertid tendenser til å knytte konsulent- og tjenesteytingsoppgaver på utmark nærmere til planavdelingene, og planavdelinger er også skilt ut som egne selskaper. Uten at vi skal ta stilling til og vurdere dette i seg selv (mye outsourcing har skjedd nylig og det er derfor ikke noe godt grunnlag å vurdere dette på), er det i alle fall klart at å skille ut tjenesteyting klarere kan bidra til en helt annen bevissthet om at denne virksomheten på sikt må stå på egne ben. På den annen side kan dette også føre til at organisasjonene i mindre grad bidrar til å sikre arbeidet finansielt og at resultatet dermed kan bli ansvarsfraskrivelse.

Ledelsesforankring

Flere av medarbeiderne i prosjektet har etterlyst et større engasjement og en sterkere ledelseskontakt i prosjektet og i forhold til feltet generelt. Dette gjelder både på sentralt nivå og i delprosjektene. Det bes om tilbakemeldinger og involvering, og stilles spørsmålstegn ved om det er samsvar mellom feltets plass i festtalene og i det daglige arbeidet. Mange sitter med inntrykket at det er politisk nødvendig å snakke pent om utmarka, men i det daglige er det tømmer, melk, korn, prisforhandlinger og industriengasjement som får all oppmerksomhet, både næringspolitisk og økonomisk. Spesielt er det flere medarbeidere som har følt usikkerhet rundt feltet og sine arbeidsplasser i forbindelse med fusjonene i skogeierforeningene de siste årene, i hovedsak motivert ut i fra ønsket om økt markedsrett for tømmer, og i liten grad begrunnet i utmarksarbeidet. I flere av de større fusjonsprosessene er da også personellet på utmarkssiden kraftig redusert, noe som øker sårbarheten for det videre arbeidet, og bidrar til økt avstand mellom veiledningspersonellet i regionforeningene og den enkelte grunneier og grunneierlag.

Det er sannsynlig at utmarka får større oppmerksomhet i styrerommene og på ledermøtene enn enkelte medarbeidere på "golvet" gir uttrykk for. Da gjenstår det imidlertid åpenbart et kommunikasjonsproblem. Som vi var inne på tidligere, var det også en svak ledelsesinvolvering i styring og ledelse av prosjektet, som stort sett har bestått av personell på "konsulent/medarbeidernivå", og i beste fall bare omfattet mellomledernivået i enkelte delprosjekter.

Aktiviteter og aktivitetsnivå i delprosjektene

Over har vi vært inne på at aktivitetsnivået i prosjektet samlet sett er omfattende, mangesidig og på mange vis imponerende. Som vi har kommentert også kort i kapittelet foran, er det en del forskjeller som må kommenteres nærmere. For det første er det en del regionale forskjeller i hvilke oppgaver som har vært prioritert i de forskjellige områdene. Dette gjenspeiler forskjeller i ressurser, eiendomsstruktur og hva som er oppnådd tidligere for eksempel innen organisering. Det er arbeidet mest med hjortevilt og innlandsfisk i innlandsfylkene på Østlandet, anadrom laksefisk har vært et viktigere tema på Sør- og Vestlandet, i Midt-Norge og lengre nordover. Organisering har vært prioritert i de områdene av landet der dette har vært svakt utviklet tidligere, som på Sørlandet, Vestlandet og i Nordland og Troms. Foruten en del slike forventede forskjeller, kan det imidlertid synes som en del av prioriteringene og arbeidsinnsatsene enkelte steder bærer preg av en viss vilkårlighet. Årsakene til dette kan nok sikkert være sammensatt. Mange av delprosjektlederne har understreket at det eksisterte mye frihet og tillit fra sentralledelsen. Dette ble vurdert som positivt. Men på den annen side syntes også enkelte at det var litt for få føringer og oppfølging fra sentralt hold. Flere påpekte at prosjektet kom svært raskt i

gang og at planleggingen innledningsvis gikk fort. I enkelte regioner var aktiviteten også noe svakt forankret innad i organisasjonene, og målsettingene for enkelte delprosjekter var nok av denne grunn noe uklare. Til sammen kan nok dette ha bidratt til en viss grad av vilkårlighet i arbeidet, og den retning det tok i noen delprosjekter.

Selv om det samlet sett er rapportert stor innsats, er det som vi har antydnet over, allikevel noen av delprosjektene som utmerker seg både i positiv og negativ retning, og slik sett har det nok vært ganske store forskjeller i kostnadseffektiviteten mellom delprosjektene. Særlig stor aktivitet er rapportert fra delprosjektene i Viken- og AT-skog sine områder i sørlige og vestre deler av Østlandet og på Sørlandet. At Viken skulle ha stor aktivitet var for så vidt å forvente ut fra ressurstilgangen og kapasitet/kompetanse. Aktiviteten er mindre i Oppland og Hedmark, og i Midt- og Nord-Norge. Både Glommen og Mjøsens delprosjekter har rapportert om relativt beskjeden innsats i lys av økonomisk ressurstilgang og de antatt gode forutsetninger basert på tidligere arbeid. En av årsakene kan være at en del av virksomheten fortsatt ikke er rapportert (Glommen). Dette er i såfall så sent og så avvikende fra rammer og øvrige delprosjekters rapportering at det i seg selv er klart kritikkverdig. En annen årsak kan være at det er startet opp så krevende prosesser at de uansett vil kreve lang innsattid før noen resultater kommer til overflaten (eks. driftsplan for Gudbrandsdalslågen). Da bør en i så fall vurdere om en jobber med hensiktsmessige enheter, og vurdere å jobbe med mindre enheter i første omgang. I Midt- og Nord-Norge har det vært en del aktivitet på noen områder (eks. driftsplanlegging i lakseelver i Midt-Norge og organisering av grunneierlag i Nordland og Troms). Men både i Midt-Norge og Nord-Norge har delprosjektene hatt organisatoriske eller personalmessige problemer. Dette har åpenbart redusert innsatsen i prosjektet i forhold til hva en kunne forvente om prosjektene hadde forløpt slik de startet.

Lidd under fusjonsprosessene i skogeierforeningene

I Midt-Norge har delprosjektene åpenbart lidd en del under omorganiseringen av skogeierforeningene i regionen til Skogeierforeningen Nord. Omorganiseringen og en del økonomiske utfordringer i den forbindelse har skapt usikkerhet om satsningen på utmark, og kapasiteten på feltet er redusert betydelig. I Nordland og Troms har delprosjektene vært lagt til fylkesbondelagene, dels pga. at skogeierorganisasjonen av skoglige årsaker har mindre utbygd organisasjon i disse fylkene. Samtidig har det vært store organisatoriske utfordringer i disse fylkene. Samlet sett har disse delprosjektene hatt mindre ressurser enn lengre sør, men allikevel kan det vises til en del resultater. I Nordland har aktiviteten blitt en del mindre som følge av sykdom som satte personell ut av spill. Vi kan for

øvrig ikke se klare og systematiske forskjeller i måloppnåelse og aktiviteter mellom delprosjekter i regi av fylkesbondelag versus skogeierforening. Skillet synes i større grad å avhenge av grad av prosjektorganisering og et bevisst skille i forhold til det næringspolitiske arbeid, jfr. diskusjonen over.

Arbeidet på denne sektoren er meget personavhengig, og dermed sårbar. Ansvaret hviler på få personer, og siden "kjernevirksomheten" i organisasjonene fortsatt ligger på andre områder, kan virksomheten lett bli salderingspost, eller lide sterkt under skifte av personell, sykdom hos medarbeider, omorganisering eller lignende. Motsatt vil også ofte de beste prosjektene ofte være resultat av at en har ressurspersoner i sentrale stillinger. Å redusere personavhengigheten og sårbarheten til feltet er helt klart et lederansvar, og en betydelig utfordring for dette feltet. Se forøvrig også ovenfor om ledelsesforankring av prosjektet over.

Forståelsen av driftsplanbegrepet – og de ulike arbeidsmåtene innen hjortevilt og ferskvannsfisk
Begrepet driftsplaner og anvendelsen av dem innen forvaltning av vilt og fisk bygger på en lang tradisjon i jord og skogbruk, med spesiell referanse til den omfattende skogbruksplanleggingen som har vært drevet i Norge. Driftsplanene for vilt og fiske knytter også an til en lang tradisjon for viltkartlegging og prøvofiske med oppfølging i form av enkle tiltaksplaner (Dervo og Østdahl 2000).

Da nysatsningen kom i gang midt på 1990-tallet ble det fastlagt at driftsplanbegrepet i denne sammenheng (vilt og fisk) skulle omfatte delplaner for biologi, delplan for rekreasjon og næring, samt delplan for økonomi. Det er bred enighet om at i prinsippet skal dette gjelde for alle typer driftsplaner for fisk og vilt. Både det offentlige og ulike utvalg og rådgivningsgrupper har senere presisert både innhold i driftsplanbegrepet og i planprosessen (Dervo og Østdahl 2000). På dette tidspunkt var imidlertid begrepet driftsplan allerede innarbeidet og etablert som et offentligrettslig begrep og styringsverktøy i hjorteviltforvaltningen, med en hovedsakelig biologisk definisjon til grunn. I de ulike prosjektene knyttet til den økte satsningen på lokal, driftsplanbasert forvaltning kom det snart til syne at det både blant offentlige og private aktører eksisterte en "kulturforskjell", i alle fall en ulik tradisjon og arbeidsmåte mellom fisk på den ene siden og vilt på den andre som fortsatt preger ulike typer driftsplaner.

Vi har over beskrevet denne forskjellen som en kulturforskjell. Det er kanskje en spissformulering, men en del av årsaken bunner åpenbart i en noe tidligere, og mer snever innføring av begrepet i hjorteviltforvaltningen enn i fiskeforvaltningen. Følgelig var ikke den "moderne" definisjonen og kravene til elementene i

dagens driftsplaner innbygd i veileder og lovverk på hjortevilt, og bruken av begrepet driftsplan i hjorteviltforvaltningen var allerede etablert med en snevrere betydning enn den nye og "offisielle" definisjonen. En annen viktig grunn til de ulike arbeidsmåtene og innholdet i planene på vilt og fisk bunner nok også, i følge Dervo og Østdahl (2000), i at det for hjortevilt eksisterer nokså rigide og omfattende rutiner i lovverket, noe som krever en stor innsats både fra private og offentlige aktører lokalt. Fiskeforvaltningen og driftsplanenes rolle i den er til gjengjeld mindre omfattende og har foreløpig færre formelle forpliktelser. Andre faktorer som kan bidra til forskjellene mellom vilt- og fiskeplanene er også ulikheter i planområdenes størrelse og lignende.

Hvis en skal ta arbeidet med næringsdelen knyttet til vilt og fisk alvorlig (jfr. også nedenfor) er det nødvendig at en gradvis bygger næringsdelen og næringsstenkingen inn i den tradisjon som eksisterer for biologiplaner. Selv om en er kommet noe lengre på fiskesiden hva gjelder å lage planer med en delplan for næring, sliter fortsatt hele feltet med et svakt næringsarbeid. Som vi var inne på over, er det også innad i grunneierorganisasjonene ulike syn på vektleggingen av og retningen på næringsarbeidet både blant tillitsvalgte og funksjonærer. Det er naturlig og riktig å drøfte dette, men det må ikke føre til handlingsslammelse. De fleste parter, sektormyndigheter og organisasjoner er enige om at en sterkere kommersialisering (i positiv forstand) er påkrevet dersom grunneiere og lokale aktører skal kunne ta den rollen de er tiltenkt i fremtidig forvaltning.

Den besværlige næringsutviklingsdelen

Næringsdelplanene har vært svakest utviklet innen hjorteviltplanene. Men gjennomgangen av driftsplanene i kap 3.4 viste at dette er et generelt problem for alle plantyper. Det er næringsdelplanene som gjennomgående både får minst oppmerksomhet, minst ressurser og der kvalitet og kompetanse er svakest.

Nå skal en ikke legge skjul på at arbeidet i prosjektet hadde andre store og viktige mål. Styrking av næringsutviklingen er kanskje et noe mer langsiktig arbeid, og kan komme etter at en organisasjon og en biologisk oversikt og forvaltning er på plass. Det er som vi har vært inne på tidligere, avdekket at det innen arbeidet med organisering av utmarkslag generelt kanskje er mer å gripe tak i enn en på forhånd trodde. Videre er det naturlig å påregne at å få etablert selve driftsplantankegangen som bærebjelke i den private vilt- og fiskeforvaltningen krever ressurser og tid på å bli innarbeidet.

På den annen side er det også riktig å minne om at prosjektet ikke startet på bar bakke; i mange år er det arbeidet på feltet, og prosjektet er etablert i en fase da både det politiske, økonomiske og markedsmessige

klimaet for å nå resultater på dette feltet er endret i positiv retning. Politisk er det større aksept for at grunneierne skal tjene penger på vilt og fisk enn tidligere. Dette ble signalisert tydelig i landbruksmeldingen tidlig på 1990-tallet, og er forsterket senere. Økonomisk er det etablert en strammere virkelighet for de tradisjonelle jord- og skogbruksproduksjonene, noe som øker behovet for å utnytte andre ressurser mer optimalt. Markedsmessig har folks velstand økt kraftig på 1990-tallet, og interessen for mer kostbare opplevelsestilbud og innkvartering har økt.

Vi kan ikke fri oss fra en viss følelse av at mange av medarbeiderne ikke har like stor interesse for å jobbe med næring som med andre sider av feltet. Når en så skal drøfte den svake utviklingen av næringsfokusset i prosjektet er det først og fremst to forhold vi vil kort problematisere, som også kan bidra til å begrunne en noe svakere motivasjon for å arbeide nærings- og bedriftsrettet i grunneierorganisasjonene. Vi regner det som selvsagt at den situasjonen at en del av både grunneierne og mange i funksjonærkorpset selv er ivrige jegere og fiskere, og av personlige årsaker kanskje er tilfreds med dagens lave kommersialiseringssgrad, ikke hindrer en profesjonell holdning til feltet og et helhjertet arbeid for å styrke utmarksnæringen på vegne av grunneierne som helhet.

For det første vil vi peke på kompetanse. En bør vurdere hvorvidt det er nødvendig å supplere organisasjonene og medarbeiderne med ny kompetanse for å styrke denne delen av arbeidet. Personellet som arbeider på feltet har vanligvis høyskole- eller universitetsutdanning innen skogbruk, landbruk eller naturforvaltning/biologi. I tillegg er mange ofte selv ivrige jegere og fiskere, og utviser betydelig entusiasme i jobben. Kompetanse innen næringsutvikling, bedriftsvirksomhet eller markedsføring er imidlertid ofte begrenset, og da ofte knyttet mot primærproduksjon. Det bør bli økt bevissthet i funksjonærstabene omkring at det faktisk finnes verdifull kompetanse å hente i andre miljøer som er nødvendig for å styrke næringsutviklingen og markedsorienteringen på feltet. Reiseliv, markedsføring, bedriftsledelse mv. er felt som har mye å bidra med. Både gjennom etterutdanning og nyrekrutteringsstrategier i grunneierorganisasjonene bør en være seg bevisst at dette er et reelt problem. Neste gang en "grønnkledd" medarbeider i en utmarksseksjon søker om midler til å gå kurs i hjorteviltbiologi eller om store rovdyr bør kanskje disponert eller annen overordnet avslå det, og heller oppfordre vedkommende til å gå på kurs innen økonomi og markedsføring.

For det andre bør en også analysere og drøfte nærmere hvilken rolle grunneieren og grunneierorganisasjonene på lokalt nivå, og for den saks skyld en geografisk driftsplanenhet skal, vil eller kan ha i næringsutviklingsarbeidet. Ofte vil det vel være en

rolledeling mellom grunneieren/grunneierlaget og turistentreprenøren hva gjelder næringsarbeidet (Kristell 2000). Leie av fiskerett/jaktrett er en liten del av omsetningen innenfor jakt og fisketurisme (Birkelund, Lein og Aas 2000). Store deler av omsetningen knytter seg ofte til leie av husvære, overnatting, bespisning, evt. guiding og handel av dagligvarer. Grunneieren eller grunneierlaget vil være rettighetshaver og få inntektene fra leie av jakt/fiskerett, og i alle fall være en initiativtaker, tilrettelegger og samarbeidspartner i forhold til turistentreprenøren. I mange tilfeller vil det være slik at det er naturlig og ønskelig at grunneieren eller enkelte deltagere i grunneierlaget også tar rollen som turistentreprenør/turistvert, men det vil som regel bare være noen få blant grunneierne. Ofte vil det også være naturlig å samarbeide med eksisterende reiselivsbedrifter eller andre eksterne aktører. Uansett er det viktig å ha en bevisst oppfatning av at grunneierrollen og entreprenørrollen er ulike, selv om de ofte med fordel kan innehas av samme person.

Fordi grunneierlaget ofte vil ha en begrenset funksjon i forhold til entreprenør- eller næringsutviklingsarbeidet, er det viktig at driftsplanprosessene på næringsdelen får utvidede, eller andre allianse- og samarbeidspartnere enn de vanlige "grønnkleddte", dvs. kommunens miljøvernkonsulent, lederen av vilt-nemnda og styret i jeger- og fiskerforeningen. Reiselivslaget, turistbedriften og næringssjef i kommunen er vel så viktige samarbeidspartnere som de grønne i forhold til å skape innhold og fremdrift i næringsdelen.

Både manglende kompetanse, svak motivasjon, en svak rollebevissthet og feil/mangelfullt samarbeid er altså trolig flaskehals i forhold til fremgang på næringsutviklingsiden. Det er også klart at næringsutviklingsarbeidet omfatter mange og ulike arbeidssoppgaver. Det er viktig med en bevissthet om dette, og at en ikke utelukkende fokuserer på enkle og ukomplette prosesser innen enkelte markedsføringskanaler eller faller inn i den tradisjonelle produksjonsorienterte tradisjonen innen landbruket og glemmer markedsorienteringen, entreprenørånden og bedriftsetableringene.

Å lykkes på næringsiden, dvs. at overskuddet og omsetningen på feltet øker er avgjørende for vekst og profesjonalisering på feltet. På sikt er det inntektene som skal sørge for både planlegging og forvaltning av ressursene.

4.2 Prosjektets omgivelser og overordnede forhold/utfordring

Utmarksarbeidets organisatoriske plass i grunneierorganisasjonene

I våre intervjuer både blant informanter i og utenfor grunneierorganisasjonene er den uavklarte organisatoriske situasjonen for utmarksarbeidet ofte dukket opp som tema. Vi har altså primært to parallelle, samarbeidende organisasjoner på landbruk/grunneiersiden i Norge, Norges bondelag (NB) og Norges skogeierforbund (NSF) som begge engasjerer seg i utmarksspørsmål slik de her er definert. (Vi ser bort fra Norsk bonde- og småbrukerlag her, som i hovedsak har hatt et utmarksengasjement inn mot husdyrbeiting i utmark, og NORSKOG som organiserer en del av de større skogeierne, som ofte har store nok utmarksressurser til å drive på egen hånd).

Selv om prosjektet vi evaluerer for så vidt er organisert på en grei måte og i nært samarbeid mellom NB og NSF, ser vi behov for å problematisere organiseringen av utmarksarbeidet i grunneierorganisasjonene nærmere. Hovedgrunnen til det er at vi ser at en bedre, og klarere organisering av utmarksarbeidet og organisasjonene på dette temaet i forhold til "mororganisasjonene" er nødvendig for å oppnå en ønsket og pålitelig informasjonsflyt, en økt profesjonalisering og en bedre kontinuitet i arbeidet. Slik det er i dag kan det også lett oppstå en uklarhet om hvem av organisasjonene som skal gjøre hva, og at det særlig på ledelsesnivå kan være lett å prioritere spørsmål om utmark ned med henvisning til at det kanskje er en annens bord.

Begge organisasjonene har altså et engasjement på utmark, jakt og fiske. Begge "mororganisasjonene" preges av en meget profesjonell organisasjon hele veien fra lokalt til sentralt nivå når vi snakker om kjernevirksomhetene (hhv. tømmer og tradisjonelle jordbruksprodukter) i de respektive organisasjoner. NB er en i hovedsak næringspolitisk organisasjon som har mye av sin maktbase knyttet til rollen som forhandlingspart i jordbruksoppgjøret. Salg og omsetning av jordbruksproduktene er for lenge siden "outsourcet" til samvirkebedriftene. NSF er også en næringspolitisk organisasjon, men de regionale foreningene er her langt mer dominerende enn i NB, og har mye av sin maktbase knyttet til tømmer- og senere også massevirkeomsetning, og et eget industri- og finansengasjement på mekanisk og kjemisk treforedling.

Begge organisasjonene har altså et utmarksengasjement i tillegg til sin tradisjonelle kjernevirksomhet, og har vært ansvarlige for gjennomføringen av dette prosjektet. Det lokale arbeidet ligger allikevel ikke til skogeierlaget eller det lokale bondelaget. Utmarksar-

beidet gjennomføres i regi av grunneierlag, elveeierlag, viltlag og lignende, som ikke er formelt knyttet verken til skogeierorganisasjonen eller bondelagsorganisasjonen.

Frem til 1987 samarbeidet de to organisasjonene om "Landbrukets utmarkskontor", nettopp i erkjennelsen av at begge ønsket å ha et engasjement på feltet utmark, og at det av organisatoriske grunner var naturlig å forsøke å samordne dette. Etter nærmere vurdering ble det besluttet å oppløse dette organet. En viktig grunn var blant annet at med felleskontoret kunne feltet utmark bli nedprioritert næringspolitisk i mororganisasjonenes ledelser. I tiden med felleskontoret ble det for øvrig også langt på veg etablert en gjennomgående organisasjon med fylkesvise utmarkslag som et mellomledd mellom enkeltlagene på lokalt plan og det sentrale utmarkskontoret. Ved oppløsningen av kontoret ble det enighet om at begge organisasjonene skulle prioritere og samarbeide om feltet næringspolitisk, mens skogeierforeningene regionalt skulle ta hovedansvaret for den praktiske veiledningsdelen, enten gjennom opprettelse av, eller styrking av utmarksavdelingene. Nå kjenner ikke vi hvordan situasjonen for utmarkssaker var i styrene i NSF og NB under utmarkskontorets tid, men det er vel fortsatt et stykke vei før utmarkssakene er gjengangere på sakslistene for styremøtene.

I dag (og for så vidt også tidligere) henger altså utmarkslagene og utmarksarbeidet organisatorisk i "løse luften" på flere måter. Formelt sett er det ingen gode organisatoriske bånd mellom utmarkslagene lokalt og organisasjonssystemet i NB/NSF. Fylkesutmarkslagene som det ble brukt ressurser på å etablere under utmarkskontoret er enten oppløst, eksisterer bare på papiret eller går på sparebluss, og vi har sett etablering av "affilierte" sektororganisasjoner som for eksempel Norske lakselver (organiserer en del av landets elveeierlag med anadrome laksefisk). På enkelte profilerte områder der en samtidig har enkelte ressurssterke lag og en god ressurs i bunnen kan dette for så vidt være både greit og hensiktsmessig (eks. laks og villrein). Men hele tiden må de sentrale organisasjonene ha et betydelig engasjement på feltet, og de samme personer og eiendommer er ofte medlem i så vel skogeierorganisasjonen, bondeorganisasjonen og en eller flere grunneierlag. I de lokale foreningene til bondelag og skogeierforbund er utmarkssaker ikke på agendaen, der havner de først når vi når det regionale og sentrale nivået.

Dette for så vidt velkjente problemet med "utmarkslag i løse luften" har vært drøftet inngående flere ganger i regi av organisasjonene, senest utførlig av det såkalte Kvile-utvalget (1995). anbefalingene og rådene for hvordan dette kan bedres har allikevel vært pragmatiske og stort sett vært uforpliktende, lite radikale og preget av at det er en krevende formell prosess der som utmarksfeltet på lokalt plan for eksempel skulle

trekkes inn i skogeierlagene, og at det lett blir revirstrid mv. dersom en skal forsøke å legge utmarksarbeidet til én av organisasjonene sentralt i klarere grad enn i dag. Så derfor er en ikke kommet særlig lengre. Organisatorisk henger utmarksarbeidet fortsatt i løse lufta...

Slik situasjonen er i dag, med utmarkslagene mellom to stoler og lite ressurser, og to profesjonelle og ressurssterke mororganisasjoner, oppstår det lett flere problemer både knyttet til informasjonsflyt mellom organisasjonene, og opp og ned i de respektive organisasjonene. Det kan dermed også være vanskeligere å la utmarkssiden få del av de økonomiske ressurser til utvikling og planlegging som eksisterer innen de to tradisjonelle organisasjonene og vi kan risikere at det oppstår enda flere mindre organisasjoner eller faggrupper innad i systemet som en respons på en ugunstig organisasjonsstruktur i forhold til utmark, men som i seg selv kanskje er blindspor på lengre og mer strategisk sikt.

Nå kan det være lett å lese dette som et innlegg til støtte for å slå sammen NSF og NB. Det er en diskusjon som fra tid til annen dukker opp, og som reiser en rekke kompliserte og krevende spørsmål som vi ikke har noen ambisjon om å ha oversikt over. Det vi imidlertid vil si, med denne evalueringen som utgangspunkt, er at feltet utmark lettere ville kunne finne sin plass innen en slik stor landbruksorganisasjon på alle plan, enn slik det er i dag, og at hensynet til utmarksfeltet derfor er ett, kanskje lite, argument for en sammenslutning av skogeiere og bønder i en felles landbruksorganisasjon.

Vi er såpass beskjedne at vi regner med at en slik sammenslåing ikke står og faller med våre råd i forhold til utmarksarbeidet. Mens vi venter på at tiden kanskje blir moden, tror vi at det er viktig at skogeierforeningene på regionalt nivå arbeider videre med Jørstad- og Kvileutvalgets ulike ideer for hvordan båndene mellom det lokale skogeierlaget og utmarkslagene kan styrkes, og hvordan skogeierforeningene regionalt kan serve utmarkslagene bedre, evt. også organisatorisk knytte dem bedre opp mot seg gjennom revitalisering av fylkesutmarkslag, gjennom å opprette styreutvalg på utmark e.l. I slike lag kan en også ha representasjon fra både bondelag og skogeierforening, jfr. Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold.

Fordelen med en nærmere organisatorisk tilknytning til skogeierlagene vil også på sikt kunne aktualisere både den profesjonelle kompetansen som lagene disponerer gjennom lokal skogbruksleder (som ofte vil ha en del utmarkskompetanse), planavdeling og de økonomiske planressursene skogeierne sitter på gjennom skogavgiftsmidlene. En endring av reglene for bruk av skogavgiftsmidler slik at disse i forbindelse med utarbeiding av skogbruksplan også kunne nyttes

til en delplan for utmarksressurser som kunne gå inn i en felles driftsplan ville representere et meget betydelig fremskritt for feltet rent økonomisk. Markeds- og prisutviklingen for tømmer er da også slik at dette i seg selv skulle aktualisere og legitimere bruk av skogavgiftsmidler til å skaffe skog- og utmarkseiere flere ben å stå på inntektsmessig.

En nærmere tilknytning til og en tettere oppfølging fra regionalt nivå/foreningsnivå vil være ønskelig også for å sikre en likebehandling av lokale lag mht. informasjon og muligheter til å få bistand og delta i pilotprosjekter med mer. I dag ser kontakten mellom utmarksavdelingene og lokale lag i mange regioner ut til å fungere litt på lykke og fromme, der mye avhenger av personlig kontaktnett og engasjement. Mange av informantene i evalueringen har understreket at de hittil har valgt å jobbe med lag som selv er motivert og har tatt kontakt. Prosjektet har også avdekket at situasjonen i en del områder er dårligere enn en på forhånd regnet med. Mange områder som en har regnet med har en god organiseringsgrad har mange passive lag og med store behov for å moderniseres. Vedtekter er ikke i tråd med nyere lover, årsmøter er ikke avholdt og medlemmene faller gradvis fra. Mange av de lagene som kanskje trenger aller mest bistand og oppfølging har i dette prosjektet ikke blitt prioritert, og har kanskje ikke en gang vært kjent med hva som foregår og hvilken bistand en kan få. Her står en overfor store oppgaver fremover som kan være enklere med en organisatorisk avklaring.

Mangel på faglige medspillere i de offentlige og halvoffentlige etater på landbrukssiden

Prosjektet vi her belyser er et barn av et nærmere samarbeid mellom Landbruksmyndighetene og Miljøvernmyndighetene fra midt på 1990-tallet. Prosjektet er finansiert av begge sider, men i størst grad av Landbrukssiden gjennom SND (tidligere Statens landbruksbank).

Faglig sett eksisterer det imidlertid en slagside i forholdet mellom miljø- og landbruk som fortjener noen linjer. Et prosjekt som dette er avhengig av oppegående og aktive diskusjonspartnere og fagkompetanse i miljøene rundt seg. For driftsplanlegging og organisering av grunneiere er disse i første rekke i dag å finne på miljøsidene. Det er for så vidt naturlig med tanke på at lovgivning i hovedsak er forankret hos miljømyndighetene. Med henvisning til de mange faglige utfordringene rundt det svake næringsmessige fokus i arbeidet er det imidlertid grunn til å peke på at det i dag etter manges mening er for lite kunnskap og sakbehandlingskapasitet om utmark, utmarksforvaltning og utmarks næring i Landbruksdepartementet, SND og hos fylkesmennenes landbruksavdelinger (her er for så vidt bildet ikke like utpreget som på sentralt nivå). Nå skal ikke dette oppfattes som en oppfordring om å bygge store utmarksavdelinger i Ld og SND. Men situasjonen i dag er at Ld og SND er så

svakt utviklet hva gjelder kapasitet og kompetanse at de ikke i tilstrekkelig grad fyller rollen som premissleverandør og diskusjonspartner i forhold til slike satsninger, sett i forhold til det betydelige apparatet som eksisterer på miljøsidene. Også miljømyndighetene savner en sparringspartner å bryne seg på, særlig med utgangspunkt i at de formelt sett gjennom sitt lovverk har ansvar for biologisk forvaltning og eventuelle organiseringsmessige spørsmål.

En klargjøring av ansvar for utmarksspørsmål og ved behov en viss kompetanse- og kapasitetsheving i Ld

5 Oppsummering og anbefalinger

5.1 Oppsummering

Grunneiere og grunneierorganisasjonene er helt sentrale aktører i forvaltning av fisk og vilt i Norge. Gjennom det prosjektet vi her har sett nærmere på har vi registrert at arbeidet med å få grunneierne til å prioritere og profesjonalisere sitt arbeid med viktige utmarksressurser langt på veg har fått en ny giv. Feltet er tilført nødvendige, nye ressurser, og dette har vært en avgjørende forutsetning for det som er oppnådd.

Prosjektet har avstedkommet en rekke aktiviteter i mange områder og regioner, riktignok med litt varierende resultater i ulike delprosjekter. Prosjektet har greid å balansere miljøpolitiske og næringspolitiske mål, og vært en lojal samarbeidspartner for både landbruks- og miljømyndigheter. Mange prosesser er startet opp som en forhåpentligvis vil høste av også fremover, og mye av hovedessensen og infrastrukturen får anledning til å fortsette i oppfølgerprosjektet som startet fra nyttår.

Prosjektet har også avdekket at arbeidet på feltet er krevende (noe siste 50 års virke på feltet for så vidt tidligere har vist), og at utfordringene kanskje var noe større enn en på forhånd forutsatte.

Vi har også sett at virksomheten innen utmark i regi av landbruksorganisasjonene (jord- og skogbruk) på mange måter fortsatt er sårbar og utsatt. Flere forhold kan en rette på og få større bevissthet rundt i organisasjonene. Dette vil, sammen med fortsatt tilførsel av økonomiske ressurser, være et viktig grunnlag å bygge videre på.

Viktige forhold som kan forbedres er:

- klarere styring og mer mål- og resultatoppfølging fra starten av, spesielt overfor delprosjektene er nødvendig

ville skaffe trolig forenkle arbeidet med dette feltet både i grunneierorganisasjonene og hos miljøvernmyndighetene. Det er mulig at en del av de større organisatoriske endringene i stat, kommune og fylke kan bidra til å endre på dette på helt andre vis, for eksempel at fylkeskommunen får et helt annet ansvar for dette enn i dag, noe som kan føre til at tiltaksarbeid og næringsutvikling i utmark knyttes opp mot den tradisjon som fylkeskommunen har for næringsarbeid på andre områder.

- en tydelig avgrensning i forhold til annen aktivitet, der en ikke lager gråsoner mellom prosjektaktiviteter og næringspolitisk arbeid eller andre prosjekter både på sentralt og regionalt nivå er påkrevet
- en noe sterkere og mer bevisst involvering i prosjektet og feltet utmark mer generelt fra valgt og administrativ ledelse er ønskelig av flere årsaker
- organisasjonene, spesielt skogeierorganisasjonene regionalt som har vært inne i kraftige omorganiseringer har et personellproblem som må tas på alvor. Nedbemanning og usikkerhet gjør at en del foreninger kanskje ikke har tilstrekkelige forutsetninger for å følge opp de ambisjonene som en har for prosjektarbeid på feltet utmark
- næringsdelen av driftsplanarbeidet er svakt utviklet. Økt bevissthet på rettighetshavernes ofte begrensede rolle, supplering av kompetanse fra andre felt enn naturforvaltning og andre samarbeidspartnere på næring enn på naturforvaltning kan bedre dette.
- en gradvis styrking av inntektsgrunnlaget for utmarksnæringen både gjennom økte inntekter og vurdering av om eks. skogavgiftsmidler kan brukes til utvikling av driftsplaner.
- vurdere små og større organisatoriske endringer som kan medvirke til at utmarksarbeidet til grunneierne på lokalt plan ikke fortsetter å henge i løse luften avskåret fra de profesjonelle og ressurssterke mororganisasjonene

5.2 Anbefalinger for videre arbeid

Prosjektet har avstedkommet resultater og illustrert problemer og potensialer som gjør det naturlig at det følges opp videre. Prosjektet har da også allerede fått en oppfølger, med tittel "Næringsutvikling og driftsplanlegging i utmark 2001 – 2003".

I det videre arbeidet i det nye prosjektet anbefaler vi blant annet at det legges vekt på følgende:

1. Sørg for en klarere og mer rendyrket prosjektorganisering, med mer veldefinerte og avgrensede mål

og oppgaver videre, både på sentralt nivå, men særlig på delprosjektnivå.

2. Følg opp delprosjektene tettere og tidligere, og sett klarere retningslinjer for hva som forventes av aktiviteter og hvordan disse rapporteres før tilskudd utbetales. Kommuniser tydelig at det forventes et skille mellom daglig drift i utmarksavdelingene og aktiviteter i prosjektet.

3. Gjennomfør en egevaluering av prosjektet midtveis med tilstrekkelig rom for å justere innsats og aktiviteter for slutfasen.

4. Sørg for tilstrekkelig kapasitet og kompetanse i skogeierforeningene til å håndtere denne type prosjekter. En uklar eller utydelig strategi vil blant annet ha stor innvirkning på personellsituasjon og kompetanse i organisasjonene på feltet. Det evaluerte prosjektet har tydelig vært personavhengig og har hatt problemer med usikre engasjementsstillinger, personellutskiftning og oppsigelser.

5. Sikre videre prosjektarbeid på utmark en sterkere styring både sentralt og regionalt, som kan bidra til å skape en bedre kontakt mellom ledelsen i organisasjonene og de aktuelle delprosjektene og deres medarbeidere, og for å styrke dialogen mellom mororganisasjonene på feltet utmark.

6. Ha et klarere fokus på kompetanse og rolleforståelse som barrierer i forhold til næringssetningen og skaff andre/flere samarbeidspartnere enn i dag på dette feltet.

7. Vurder fortløpende hvordan en kan bygge organisasjon på utmarkssiden fremover for å øke nytten av denne type prosjekter, fortrinnsvis gjennom å knytte ulike lokale lag bedre opp mot en eller begge mororganisasjonene, eller etablere en egen, landsdekkende grunneierorganisasjon på utmarkssiden etter en konsernmodell der Norske lakseelver og Villreinerådet kan inngå som to av flere fagutvalg.

8. Sørg for en bedre og mer dekkende informasjonsflyt i prosjektet fra sentralt nivå via delprosjektene regionalt til alle lag lokalt.

9. I samarbeid med myndighetene jobbe videre med å harmonisere forståelsen av driftsplanbegrepet på tvers av fisk- og viltmiljøene. Som et ledd i dette bør en jobbe med en sterkere næringsdel i alle planer, men særlig i viltplanene. En bør også vurdere om en gjennom endrede forskrifter el. kan bidra til sterkere oppslutning om driftsplanene og hindre gratispassasjerer, slik en ser eksempler på særlig innen elgforvaltningen. Uklarhet og uenighet om strategien på næringssetningen (eks. innen hjortevelt) og hvor sterk denne skal være må vekk.

10. Næringsutviklingen er også avhengig av at rådgivere og faglige veiledere i prosjektet kan artikulere og inspirere grunneiere og bedrifter til å vri og øke investeringer, fra kanskje meget risikofylte investeringer innen tradisjonelt landbruk, til utradisjonelle, men kanskje mindre risikofylte investeringer innen utmark.

11. I tillegg er det viktig at en i dialog med landbruksmyndigheter og miljømyndigheter fortløpende vurderer om endringer i lover og forskrifter kan fjerne viktige flaskehalsar og opprette flere gulerøtter. Dette gjelder spesielt innen arbeidet med å organisere lag og hindre gratispassasjerer, og innen finansiering av feltet (jfr. regler for skogavgift).

12. Økt kunnskap om næringsmessig utnyttelse av utmark.

Det er stor optimisme innen feltet, og mange forutsetninger som tilsier at arbeidet med vilt og fiskeforvaltning i rettighetshaverregi kan gå lysere tider i møte. Men som vi har pekt på er arbeidet i regi av organisasjonene på mange måter sårbart, og kanskje i større grad enn for fem år siden. Dette er først og fremst en utfordring for ledelsen i organisasjonene: Våger en å satse virkelig helhjertet på utmarka nå, kan en kanskje få realisert mye av det som alle har snakket om i 50 år, men som ingen helt har fått dreis på enda.

6 Litteratur

- Aas, Ø. og Vorkinn, M. 1995. Befolkningens adgang til jakt og ferskvannsfiske. Østlandsforskning Rapport 22-1995.
- Almås, R. 1990. Evaluering på norsk. Oslo, Universitetsforlaget metodebibliotek.
- Birkelund, H., Lein, K. og Aas, Ø. 2000. Undersøkelse blant laksefiskere i Orkla, Årgårdsvassdraget, Namsen, Alta og Eibyelva. Økonomisk forbruk og holdninger til ulike fiskeregler. Dokumentasjonsrapport. ØF Rapport.
- Berganutvalget (DVF) 1983. Befolkningens adgang til jakt og fiske. Trondheim, Direktoratet for vilt og ferskvannsfiske (to rapporter).
- Dervo, B. og Østdahl, T. 2000. Lokal forvaltning av de utnyttbare vilt- og fiskeressursene – status for 1998 og 1999. NINA Oppdragsmelding 657.
- Direktoratet for naturforvaltning 1996. Lokal forvaltning av de utnyttbare vilt- og fiskeressursene – prosjektplan for 1996-99. DN-notat.
- Hermann, J.F., Morris, LL. & Fitz-Gibbon, C.T. 1987. Evaluator's handbook. London, Sage publications.
- Kristell, I. 2000. Fisketurisme som entreprenørvirksomhet. Eksempelet Tjuonajokk. Innlegg på nasjonal konferanse om fisketurisme. Hamar, oktober 2000.
- Kristensen, B. og Sigstadstø, P.E. 1990. Organisering i utmark. Oslo, Landbruksforlaget.
- Miljøverndepartementet 1986-87. Stortingsmelding 40 (1986-87) Om friluftsliv. Oslo, Statens trykning.
- Norges bondelag – Norges skogeierforbund 2000. Lokal forvaltning av elg og hjort. Med vekt på organisering, driftsplaner og forvaltningsplaner. Trykt veileder.
- Norges Skogeierforbund 1995 (Kvileutvalget). Skogeierorganisasjonens arbeid med utmark og bygdeutvikling. Innstilling fra utvalg 1995. Trykt notat.
- Storaas, T. og Punsvik, T. 1996. Viltforvaltning. Oslo, Landbruksforlaget.

NINA Oppdragsmelding 708

ISSN 0802-4103

ISBN 82-426-1257-9

NINA Hovedkontor
Tungasletta 2
7485 Trondheim
Telefon: 73 80 14 00
Telefaks: 73 80 14 01